

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу
Кафедра фундаментальних та спеціальних дисциплін ЧННІПБ**

ТИЧКОВСЬКА Тетяна Олександрівна

**МИТНА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ НОВИХ
ЕКОНОМІЧНИХ КОРДОНІВ**

**спеціальність 072 – Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійна програма – Фінанси, банківська справа та
страхування**

Кваліфікаційна робота

**Виконала студентка групи
ФМСзчм-21
Т.О.Тичковська**

**Науковий керівник:
к.е.н., доцент Кульчицька Н. Є.**

ТЕРНОПІЛЬ-2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МИТНОЇ СИСТЕМА УКРАЇНИ.....	6
1.1. Генезис митної системи України.....	6
1.2. Особливості функціонування митної системи України в сучасних умов....	15
Висновок до розділу 1.....	23
РОЗДІЛ 2. ПРАГМАТИЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ КОРДОНІВ.....	24
2.1. Аналіз методів та вивчення взаємозв'язків між обсягами зовнішньоторговельного обороту та чинниками, що формують митну систему України.....	24
2.2. Індексний аналіз митних платежів, як важливий метод формування ефективної митної системи.....	30
Висновок до розділу 2.....	44
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ МИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВТОВАРИСТВА.....	46
3.1 Напрями реформування митної справи.....	46
3.2. Концептуальні засади реформування митної системи України в умовах європейської інтеграції.....	48
3.3. Механізм вдосконалення митної системи України в умовах діджиталізації митних процедур.....	57
Висновок до розділу 3.....	66
Висновки.....	68
Список використаних джерел.....	71

РОЗДІЛ 1

ОСНОВНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МИТНОЇ СИСТЕМА УКРАЇНИ

1.1. Генезис митної системи України

Історія вітчизняної митниці самостійної України постає із реорганізації Управління державного митного контролю при Раді Міністрів УРСР та формуванні на його базі Державного комітету митного контролю України чинно до постанови Кабінету Міністрів Української РСР "Про порядок реалізації Закону УРСР "Про перелік міністерств та інші центральні органи державного управління Української УРСР" № 12 від 24 травня 1991 р. . Згодом Указом Президента України № 1 від 11 грудня 1991 р. було сформовано Державний митний комітет України, котрий практично виконується першим центральним органом державної виконавчої влади у митній галузі, під керівництвом Кабінету Міністрів України.

Варто зазначити, що цей Указ, незважаючи на майбутню ліквідацію Комітету, є й дотепер діючим чинно до даних офіційного сайту законодавства України. Функціонування Державного митного комітету України налагоджувалось однойменним Положенням, затвердженим Указом Президента України № 73/95 від 20 січня 1995 р.

Також у цьому Положенні було окреслено організаційну структуру управління Комітету, його мету та функції. Так, головні завдання Державного митного комітету України були обумовлені, передусім, із постачанням економічної безпеки держави, піднесенням міжнародного співробітництва, активізацією зовнішньоекономічної діяльності, протидією контрабанді, поліпшення митних процедур, захистом громадян, контролюванням за додержанням законодавства.

Доцільно вказати, що у будові завдань Комітету виразно проглядає міжнародний напрям розвитку митної системи України та її налагодження до міжнародних митних стандартів. Крім того, слід зауважити й про пропорційний факт усіх рівноважливих базових функцій митниці, що показують її

безпековий, захисний, сервісний та контрольньо-регулюючий компоненти. Після скасування СРСР митна система України налічувала 26 митниць, котрі були розставлені в орендованих приміщеннях, та 49 митних постів.

Станом на 1991 р. кількість працівників митних органів налічувалось майже 2,5 тисяч осіб. Зрозуміло, що в умовах становлення молодої країни ключовими питаннями на той час були брак розробленої дієвої нормативно-правової бази, кваліфікованих та досвідчених спеціалістів, розвиненої мережі місцевих митних органів, принагідного матеріально-технічного постачання, що суттєвою мірою здержувало розвиток зовнішньоекономічної роботи вітчизняних суб'єктів господарювання. А також, в умовах розпаду СРСР рубежі із пострадянськими державами переформувались на умовні межі, що не відгукувалось економічним інтересам України.

За присутності таких проблем істотною мірою підвищились загрози нелегальної торгівлі небезпечною та шкідливою продукцією, різних видів шахрайства та контрабанди на митниці тощо [6-7].

Отож, в умовах проголошення автономності України постала нагальна потреба у масштабній розбудові національної митної системи, котра б добродіяла становленню ринкової економіки в державі, укріплювала її економічну конкурентоспроможність на державному та міжнародному рівні, постачала б національну безпеку та територіальну цілісність. Крім того, розвиток національної митної системи повинен був здійснюватись на засадах введення прогресивних митних технологій та інструментів, зважання на кращий зарубіжний митний досвід, налагодження із міжнародними митними засад та норм.

Втім, варто зауважити, що здійснення таких завдань утруднювалось, зважаючи на перехідний етап розвитку держави та її економіки, наявність кризових явищ, брак належного ресурсного постачання. Вирішення вказаних проблем було законодавчо налагоджено у першому Митному кодексі України № 1970-ХІІ від 12 грудня 1991 р. [30] та Законі України "Про митну справу" № 1262-ХІІ від 25 червня 1991 р. Чинно до положень Кодексу національна митна

політика була націлена на формування ринкової економіки та поліпшення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. Для здійснення такої політики у 1992 р. було проведено значну реорганізацію системи управління митних органів, а точніше: протягом року практично вдвічі зросло число митниць (з 26 до 52), митних постів (зі 111 до 225), митних працівників (з 3997 до 6131 осіб). У наступному 1993 р. було сформовано тільки 13 митниць та 20 митних постів [6- 7].

Ще одним значущим нормативно-правовим документом, котрий окреслював засади митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, став Закон України "Про єдиний митний тариф" № 2097-ХІІ від 5 лютого 1992 р. [10]. У 1994 р. здійснились вагомі зміни в організаційній системі управління митних органів, що чинно до Постанови Кабінету Міністрів України № 465 від 8 липня 1994 р.

базувались на формуванні 8 територіальних митних управлінь (Дніпропетровське, Західне, Карпатське, Кримське, Південне, Південно-Східне, Східне та Центральне), які були підлеглі Державному митному комітету України. Кожне територіальне управління було роздільною юридичною особою та проводило контроль за роботою від 5 до 15 митниць. Така зміна дала можливість поліпшити ієрархію рівнів керівництва митних органів (територіальні митні управління знаходились у підпорядкуванні Державного митного комітету України, а митниці були регульовані митним управлінням), налагодити розподіл функціонального навантаження між митними органами різних рівнів, поліпшити керівництво роботою митниць та пунктів пропуску на місцях.

Діяльність Державного митного комітету України дозволено виділити в перший етап піднесення національної митної системи в умовах функціонування суверенної країни (1991-1996 рр.). Вказаний етап став переломним моментом у валовій митній історії, позаяк показує формування та функціонування відповідного органу влади, котрий автономно ухвалює рішення стосовно побудови та розвитку митної системи.

Не раховуючи факт існування великої кількості різноаспектних проблем, обумовлених, передусім, із переходом вітчизняної економіки від адміністративно-командного типу до ринкової системи, митна система планомірно розвивалась, трансформувалась та набувала нових якісних рис, властивих європейським митним органам.

Перш за все, слід зауважити, що на даному етапі були ухвалені базові законодавчі акти (Митний кодекс України, Закон України "Про митну справу", Закон України "Про єдиний митний тариф" [40]), котрі окреслювали та налагоджували засади митної справи в Україні. Також був закладений вектор міжнародної митної кооперації, в межах якого засновано роботу стосовно гармонізації національної митної системи із європейськими митними принципами і стандартами.

У вказаний період Україна ввійшла до Всесвітньої митної організації та низки основних міжнародних конвенцій, що дало можливість укріпити міжнародні митні позиції країни. Також доцільно вказати про якісні організаційні зміни у системі управління митних органів, що торкалися виділення територіальних митних управлінь. Такий підхід дав можливість удосконалити ієрархію рівнів управління митних органів, поліпшити розподіл функціонального навантаження між митними органами різних рівнів, укріпити контроль на місцях.

У протидії контрабанді істотну роль виконало надання права робітникам митних органів на виконання оперативно-розшукової діяльності. Таким чином, дозволено стверджувати, що робота митних органів на даному етапі опиралась на виконання ключових функцій — безпекової, захисної, сервісної та контрольної-регулюючої.

Вказана вище реформа стосовно виділення територіальних митних управлінь тривала майже два роки, позаяк чинно до Указа Президента України "Про Державну митну службу України" № 1145/96 від 29 листопада 1996 р. було сформовано новий однойменний центральний орган виконавчої влади у митній галузі на базі Державного митного комітету України.

Отож, здійснилась кардинальна перебудова структури керівництва митних органів та процес переміни з територіального на регіональний принцип. Основним завданням Державної митної служби України було забезпечити захист економічних інтересів країни. Згідно із Наказом Державної митної служби України "Про створення регіональних митниць та митниць Державної митної служби України" № 564 від 20 грудня 1996 р. було скасовано територіальні митні управління та сформовано регіональні митниці, які проводили контроль за діяльністю підпорядкованих їм митниць.

А саме за регіональним принципом було сформовано такі митниці: Київська регіональна митниця, Західна регіональна митниця, Карпатська регіональна митниця, Чорноморська регіональна митниця, Кримська регіональна митниця, Донбаська регіональна митниця, Східна регіональна митниця, Полтавська регіональна митниця, Дніпровська регіональна митниця. Крім того, було створено чотири митниці безпосереднього підпорядкування: Київську спеціалізовану митницю, Бориспільську митницю, Севастопольську митницю та Центральну спеціалізовану митницю. Через реорганізацію системи управління митних органів та зміною їх значного навантаження у 1996 р. скоротилось число митниць із 69 до 55 одиниць та митних постів із 268 до 199 одиниць [6-7].

Слід вказати, що у період дії Державної митної служби України було сформовано Оперативну митницю у 1999 р., котра вперше почала здійснювати окремі функції управління митними загрозами та завдання інформаційно-аналітичного характеру. Також, працівники Оперативної митниці повинні були проводити контроль за митними правопорушеннями. У 2003 р. на її базі були сформовані Центральне бюро аналізу ризиків та аудиту Державної митної служби України. Основні завдання робітників цього Бюро були обумовлені із підняттям рівня легальності міжнародної торгівлі та полегшення митних процедур для законослухняних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на положеннях вжитку модерних інформаційних технологій та методів аналізу ризиків і аудиту в ході реалізації митного контролю [7].

Варто зазначити, що у 2005 р. регіональні митниці були скасовані, втім вже у 2006 р. було поновлено рішення про їхню діяльність, проте у меншій кількості та з лімітованими повноваженнями стосовно контролю за роботою підпорядкованих митниць. Так, станом на 2006 р. було сформовано тільки п'ять регіональних митниць: Центральну, Західну, Східну, Кримську та Південну регіональні митниці. Слід вказати, що у 2008 р. знову було ухвалено рішення про припинення роботи регіональних митниць [7]. В історії розвитку національної митної системи 2010 р. описувався організаційними змінами, що віщували скорочення числа митниць з 46 до 27 одиниць та приведення структури митних органів у належність до адміністративно-територіального поділу України. Такі трансформації показували наявність митниці в кожній області держави та окремо в м. Києві, м. Севастополі, Автономній Республіці Крим [7].

Чинно до Положення про Державну митну службу України, затвердженого Указом Президента України № 582/2011 від 12 травня 2011 р. роботу центрального органу виконавчої влади у митній галузі координувалась Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів. При цьому Державна митна служба згубила повноваження стосовно формування державної політики у сфері митної справи, а тільки мала право вводити пропозиції у цій галузі.

А також, Голова Державної митної служби України лише давав на розгляд проекти нормативно-правових документів у митній галузі, натомість прийняття законодавчих актів належало до прав Міністерства фінансів. Доцільно зазначити, що чинно до Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу" № 4652-VI від 13 квітня 2012 р. органам державної митної служби, які здійснюють боротьбу із контрабандою, введено право на виконання оперативно-розшукової діяльності. Вказані зміни дали можливість значною мірою посилити протидію контрабанді на засадах укріплення взаємодії митних і правоохоронних органів та оперативного обміну даними у цій галузі.

Другий етап розвитку митної системи України можна порівняти із діяльністю Державної митної служби України (1996-2012 рр.). Гоже вказати, що цей період позначився поліпшенням організаційної структури управління митних органів на засадах зміни із територіального на регіональний принцип, введенням елементів управління митними загрозами, удосконалення інформаційно-аналітичної діяльності у митній галузі, збільшення митного контролю та протидії контрабанді, черговим розвитком міжнародного спрямування роботи митних органів та введення митного законодавства до європейських стандартів.

На базі Указу Президента України "Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади" № 726/2012 від 24 грудня 2012 р. було утворено Міністерство доходів і зборів, яке формувалось шляхом переінакшення Державної митної служби України та Державної податкової служби України. Зрозуміло, що дана реформа насамперед була націлена на пріоритезацію фіскальної функції задля збільшення обсягів надходжень до державного бюджету.

При цьому чимало вчених та практиків виділяють у цьому реорганізаційному кроці не тільки цілі, обумовлені із розвитком фіскальної чи митної галузі, але й політичний пспект, що, звичайно, затьмарило основні пріоритети та не могло негативно не позначатись на них. Варто вказати, що практика об'єднання та ефективного функціонування митної та податкової служби наявна у багатьох європейських держав (Данія, Естонія, Угорщина, Ірландія, Латвія, Португалія, Іспанія, Румунія, Словаччина, Словенія та ін.), втім для України така реформа зумовила значну адміністративно-інституційну кризу, результати котрої й дотепер негативним деструктивним чином впливають на функціонування національної митної системи. В організаційно-структурному плані усі підрозділи Державної митної служби згрупували у Департамент митної справи при Міністерстві доходів і зборів. При цьому практично вдвічі було зменшено кількість митного персоналу, що на той час складало майже 130 людей. Дане скорочення значно звужувало функціональні

перспективи митних працівників, зумовило збільшення навантаження на митний персонал та не постачало належне здійснення необхідного діапазону завдань стосовно виконання митної політики. Варто вказати, що на фоні такого безпідставного скорочення структурні підрозділи колишньої Державної податкової служби були змінені у більш, ніж 20 департаментів, котрі склали майже 2 тисячі робітників. Слід також вказати, що регіональні митниці були під керівництвом не Департаменту митної справи, а міністру доходів і зборів [7]. Отож, дозволено стверджувати, що дана організаційно-структурна реформа позначалась вагомими дефектами, що призвели, передусім, до втрати кадрового потенціалу у митній галузі, занепаду професійної складової митних працівників та поступового регресу національної митної системи.

У функціональному плані об'єднавча реформа також показувала істотні проблеми. Перш за все, варто вказати, що фіскальна функція для багатьох органів виконавчої влади, а також й для митниці, є вторинною функцією. Таке твердження зазначене й у Митному кодексі ЄС та репрезентоване ефективною практикою дії митних адміністрацій європейських країн. Натомість, в умовах інтегрування податкових і митних служб фіскальна функція має стати першочерговою для обох органів, що було абсолютно необґрунтовано. Як вказано у роботі [7], функціональне об'єднання фіскальної та митної галузей було здійснено за принципом конвергенції, що не постачало перспективи врахування специфіки митної діяльності. Так, реформа віщувала сполучення усіх підрозділів аудиту попри те, що податковий та митний аудит є загалом різними за змістовим планом і функціональним призначенням типами.

За даних обставин не бралась до уваги специфіка митного аудиту як різновиду митного контролю, а не тільки контролю за сплатою податків. Підрозділи по протидії контрабанди на кордоні були сполучені із податковою міліцією, втім при цьому не було враховано те, що об'єктом контролю є продукція, які рухається через кордон, а не порядок сплати податків. В організаційній системі управління принагідним чином не був репрезентований істотний вектор функціонування митних органів — керування кордонами, що

прямо не обумовлений із фіскальною складовою. Отож, функціональний аспект інтегрування митної та податкової галузей призвів до руйнації основних притаманних функцій митної системи, обумовлених, перш за все, із постачанням національної безпеки, захистом суспільства, протидією контрабанді.

В даних умовах сталось зменшення ступеня ефективності митного контролю за перевезенням продукції через кордон та боротьби з шахрайськими операціям, оперативності та якості митного обслуговування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, скорочення робочих контактів із закордонними правоохоронними органами, регрес митної інфраструктури на рубежах, тощо. Отож, третій етап в історії піднесення митної системи України дозволено поєднати із функціонуванням митних органів у системі Міністерства доходів і зборів (2012-2014 рр.).

Даний період став своєрідним мотивом до початку регресу митної сфери за різними векторами, а надто негативний вплив спричинив фактичне припинення міжнародної митної кооперації. Це не постачало перспектив для прогресивного піднесення національної митної системи, введення прогресивних митних технологій та інструментів, якісного поліпшення та налагодження митного законодавства із міжнародними засадами, тощо. Трансформація митної та податкової служб у Міністерство доходів і зборів України мала за ціль укріпити фіскальну функцію, проте такий захід здійснився в основному не за рахунок поліпшення податкового обслуговування, а збільшення фіскального тиску на платників податків. Це засвідчується результатами дослідження Європейської бізнес-асоціації (ЕВА) протягом IV кварталу 2012 - I кварталу 2013 р., які спричинили значне скорочення податкового індексу України у цей час [9].

Міністерство доходів і зборів України діяло майже 2 років та чинно до Постанови Кабінету Міністрів України № 160 від 21 травня 2014 р. було переформоване у Державну фіскальну службу України, робота якої координується Кабінетом Міністрів України. Як відомо, така реформа не

віщувала принципово якісних структурних та сутнісно-функціональних перетворень, проте статус центрального органу виконавчої влади був понижений з Міністерства на Службу.

Вказані зміни тільки поглибили адміністративно-інституційну кризу у митній галузі та зумовили стагнації розвитку національної митної системи. В даних умовах митні органи не здатні якісно та відповідним чином здійснювати власні специфічні функції. Діюча організаційна структура управління, що показує об'єднання митної і податкової сфер у Державній фіскальній службі України, є нединамічною, недостатньо адекватною та функціонально диверсифікованою, позначається браком стрижневої міцної управлінської вертикалі, принагідного рівня централізації управління, системної ієрархії рівнів керівництва, принагідних вертикальних і горизонтальних зв'язків між рівнями управління, виразної керованості та конкретної відповідальності, оптимального функціонального навантаження, прозорості та об'єктивності при ухваленні рішень у митній галузі.

Період із 2014 р. у четвертий етап піднесення національної митної системи, що обумовлений, в першу чергу, із дією митних органів в структурі Державної фіскальної служби України. У 2019 році у процесі адміністративної реформи сформована Державна митна служба України («Нова митниця»), що була відокремлена від Державної фіскальної служби України та є центральним органом влади, що здійснює митну політику України. Органом, що дефініює політику у митній галузі є Міністерство фінансів України.

1.2. Особливості функціонування митної системи України в сучасних умовах

Українське суспільство та закордонні партнери України весь час тримають у фокусі ситуацію, яка обумовлена зі здійсненням Україною своїх митних функцій. Пропозиції Міжнародного валютного фонду, Всесвітньої митної організації, Американської торговельної палати в Україні та Європейської Бізнес Асоціації стосовно актуальних питань митної системи

України безперестанно надсилаються до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України та Державної фіскальної служби України. Як наслідок, питання реформування митниці з кінця 2018 року одержало реальних обрисів, оскільки чинно до постанови Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 за № 1200 «Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України» ухвалено рішення про формування автономного, окремого центрального органу виконавчої влади з митних питань, а точніше Державної митної служби України [9].

Захопливим є те, що впродовж усього часу функціонування Державної фіскальної служби України, яка діє з 2014 року, бізнес-середовище весь час наполягало на виконанні реальних та дієвих кроків з поліпшення діяльності цієї служби в митному векторі задля скорочення та полегшення митних процедур. Побіжно з тим, не враховуючи окремі кроки керівництва Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України та Державної фіскальної служби України, темпи реформування митної системи України не були належними, а питання контрабанди, корупційних справ та зловживань у митній галузі одержало загрозливого характеру. Гранична оцінка діяльності держави – це місце України в рейтингу розуміння корупції за 2018 рік. Чинно до даних акредитованого представника глобального антикорупційного руху Transparency International – Transparency International Ukraine, Україна займає 120 місце зі 180 держав світу у вищеназваному рейтингу [1].

У митній галузі найбільш істотним питанням для бізнесу є граничне сприяння держави задля побудови успішного механізму взаємодії суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з державними органами, що добродіятиме підняттю авторитету України. Добродія міжнародній торгівлі має стати основним у роботі країни в митній сфері, заразом, зважати на факт військового конфлікту в Україні, митна система має постачати баланс між максимальним сприянням торгівлі й легальній діяльності суб'єктів підприємницької діяльності та охороною своїх економічних інтересів. Варто визначити, що саме є митною

системою країни. Цікавим є дефініція митної системи країни Тесленко Д.В., який вказав, що ця система є підсистемою державного регулювання, націленою на виконання торгово-політичних завдань із захисту ринку, заохочення розвитку національної економіки і зовнішньоекономічної діяльності, розв'язання фінансових та інших питань економічної політики [3].

На погляд Мартинюка В.П., митна система країни видає собою:

1) систему організаційно-правових та фінансових взаємовідносин, які постають між країнами, митними органами та суб'єктами зовнішньоекономічної роботи в процесі імпорту на її митну територію та експорту за межі цієї території продукції, транспортних засобів та інших предметів, на які мають діяння митні процедури;

2) система тарифних та нетарифних інструментів, норм, форм і методів їх встановлення, зміни чи відміни, механізм, який постачає своєчасну і цілісну сплату митних платежів, контроль та відповідальність за недодержанням норм митного законодавства, а також державні органи, на які зіставлено обов'язки здійснювати митну політику;

3) суспільне явище, яке видає собою комплекс взаємопов'язаних інституційних одиниць, яких сполучають єдині цілі та завдання. Властивими ознаками митної системи є: цілісність, конкретна організація, порядок і систематичність, взаємозв'язок і взаємодопомога [14].

Наукове вивчення Годованець О.В. передбачає аналіз митної системи держави як низки підсистем, серед яких:

- 1) фінансово-економічна підсистема;
- 2) організаційна підсистема;
- 3) правоохоронна підсистема;
- 4) кадрове забезпечення [6].

Загалом більшість вітчизняних вчених наближають питання митної системи України із системою митних органів України. Побіжно з тим, така позиція є суперечливою, адже довгий час, із середини 2013 року, після скасування у 2012 році Державної митної служби України, дефініція «митний

орган» у Митному кодексі України було замінено іншим поняттям – «орган доходів і зборів». Тим самим колишні митні органи одержали такий самий статус, як і попередні податкові органи, спершу в Міністерстві доходів та зборів України, а пізніше – у Державній митній службі України. За Митним кодексом України, митний орган – це суто митниці, а центральний орган виконавчої влади, що постачає формування та здійснює державну податкову і митну політику, майже повністю увібрав митну та податкову систему.

Отож, вважати митною системою України лише митні органи України є недостовірним, оскільки в цій системі, за діючим законодавством, немає місця основному елементу цієї системи – центральному органу виконавчої влади, який прямо здійснює лише митну політику держави. На сьогоднішній день, особливо після виконання постанови Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 за № 1200 «Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України», коли буде діяти Державна митна служба України, виняткового значення одержує питання дефініції митної системи України, її значення поміж органів виконавчої влади, її повноваження та дій, а також перспективні вектори її розвитку.

Митна система України є автономним механізмом державного управління, дієвість якого вектору узалежнено від діянь сторонніх чинників – політичних, економічних, соціальних тощо. Діяння на митну систему України зобов'язане мати послідовний та чітко прорахований характер, адже регулярні зміни законодавства не дають можливості учасникам міжнародної торгівлі звести стійкі, прозорі й зрозумілі взаємини з країною в митній галузі.

Заразом питання внесення законодавчих коректив у законодавчі стосунки, які налагоджують зовнішньоекономічну діяльність, мають ставитися у безпосередню залежність від того, чи відгукується практика введення таких законодавчих норм світовій чи європейській практиці та практиці Всесвітньої митної організації. Як взірець, варто навести ситуацію, яка постала з митним оформленням транспортних засобів на номерах закордонної реєстрації. Не беручи до уваги всі існуючі законні перспективи Державної митної служби

України стосовно припинення можливості незаконного вжитку таких транспортних засобів, силами підрозділів митного та податкового націлення, а також із введенням Національної поліції України, такі заходи з політичних міркувань продовж кількох років не було здійснено. Довгий час вказане питання не вирішувалося. Як наслідок, на догоду політичній доцільності й потреби постачання наповнення коштів до Державного бюджету України на державному рівні були ухвалені законодавчі зміни, які практично узаконили роботу організаторів масштабних схем з такими авто [6].

Враховуючи ситуацію в жовтні 2018 року, Американська торговельна палата в Україні, що видає інтереси найбільш масштабних представників закордонних компаній, потужних інвесторів, компаній-учасників цієї палати, опублікувала видання «Керівні принципи для митної справи в Україні» [9].

Варто зауважити, що ця міжнародна організація гранично детально вивчила всі зауваження представників бізнес-середовища, які торкаються їх взаємодії з нашою митницею. Бізнес, як ніхто інший, першим бачить потребу змін у митній галузі, адже значні учасники міжнародної торгівлі, надто транснаціональні компанії, підрозділи яких розміщені в Україні, мають можливість зіставити митні стандарти та процедури різних держав світу. Всі передові технології, які вірогідно залучити в ході митного оформлення, та ті, які вже застосовуються найпередовішими митними системами світу, компанії воліють ввести свою роботу і на території України. Можна сказати, що вимоги бізнесу є тим локомотивом, який має вивести митну систему України із регресу до найкращих світових взірців.

Слід вказати, що здебільшого члени Американської торговельної компанії та Європейської бізнес асоціації настоюють на тому, що реформа митної системи має стати основним пріоритетом функціонування Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України. Питання добродії міжнародній торгівлі та виразна дефініція критеріїв, за якими, зокрема, чітко окреслюється митна вартість товарів, їх групування, посилять довіру до України як до чесного учасника міжнародної торгівлі та принагідного партнера у галузі

митних взаємин. У даній реформі бізнес-середовище для себе воліє граничне полегшення митних процедур, мінімальний контроль держави процесів господарської діяльності підприємств, довіру до роботи законослухняних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. На противагу представники бізнесу потребують від митної системи України рівноцінних умов для всіх членів зовнішньоекономічної діяльності.

Теперішній стан митної системи України, яка тільки зараз стає відбудовуватися після виділення її зі складу Державної фіскальної служби України, не допускає дієво протидіяти так званому «сірому» імпорту», схемам із скорочення сплати податків та зборів на рубежі, маніпуляціям із митною вартістю.

Митна система України негайно потребує наступних заходів:

1) митне законодавство варто наближувати до законодавства Європейського Союзу;

2) слід вводити модерні автоматизовані системи митного контролю та митного оформлення, які співпрацюють із підприємствами з найменшою участю персоналу митниць;

3) слід розв'язувати питання стосовно перевірки легальності зовнішньоекономічних операцій підприємств способом митного пост-аудиту;

4) треба зробити реальні кроки стосовно побудови системи контролю за імпортом товару (автоматичний контроль ланцюгів постачання продукції), яка дасть змогу уникнути зловживань в процесі імпорту товарів на митну територію України; 5) варто підняти кадровий рівень робітників митних органів України;

6) слід значно підняти соціальне, матеріальне забезпечення кадрового складу митних органів України.

Американська торговельна палата в Україні у 2018 році виразно визначила список найбільш прогресивних змін у митній галузі, які вимагають вирішення країною. Серед таких питань: 1. Перетворення митної справи. 2. Полегшення міжнародної торгівлі, вводячи інститут Уповноважених

економічних операторів, «Єдине вікно», автоматизацію митного оформлення. 3. Боротьба з незаконною торгівлею, нелегальним імпортом товарів та переміщенню продукції із недодержанням прав інтелектуальної власності [25].

А також варто зауважити, що бізнес-середовище вбачає брак реформ у митному напрямку результатом широкого поширення корупції та зловживань у митницях Державної фіскальної служби України. За опитуваннями членів зовнішньоекономічної діяльності, максимально ефективними заходами для зменшення корупції здатні стати такі дії:

- 1) брак зовнішніх діянь (а також зі сторони правоохоронних органів) у процес митного оформлення;
- 2) прозорий процес призначення керівних працівників у митних органах;
- 3) граничне оновлення інспекторського та керівного числа митних органів;
- 4) підняття заробітної плати для робітників митних органів;
- 5) збільшення контролю за вчинками інспекторів митниці зі сторони правоохоронних органів та центрального апарату Державної митної служби України;
- 6) гранична автоматизація дій митного контролю та митного оформлення для скорочення «людського чинника»;
- 7) законодавче лімітування права митних інспекторів довільно пояснювати; 8) полегшення митних процедур та уніфікація практики вжитку митного законодавства в різних митницях;
- 9) ліквідація нечіткості та колізій у митному законодавстві [9].

Отже, є явним, що найбільш проблемними питаннями для бізнесу в митній галузі є нижчевказані:

1. Недовершеність діючого митного законодавства, що надає спроможність недобросовісним членам зовнішньоекономічної діяльності продовжувати виконання своєї протиправної роботи й вибудовувати протиправні схеми з недодержанням сплати податків та зборів у абсолютному

обсязі, та дає можливість працівнику митниць незаконно входити в діяльність сумлінних суб'єктів господарювання з метою одержання неправомірної вигоди.

2. Застарілість митної інфраструктури, виснаженість техніки, брак належних умов у пунктах пропуску через державний рубіж України, ненааявність програмних продуктів, які дають змогу максимально уникнути комунікації підприємств із персоналом митних органів. Бізнес заінтересований у мінімальному втручанні країни, підприємства бажають скоротити видатки, які постають в результаті незрозумілої для них процедури митного оформлення.

3. Брак єдиного центру на рівні центрального апарату, який розглядатиме та налагоджуватиме здійснення законодавчих норм у митницях та буде надавати неухильні для виконання роз'яснення для всіх членів зовнішньоекономічної діяльності. На даний момент бізнес, надто той, який показано на всій території України, поділяє в діях митниць рівноцінне та різноманітне здійснення норм митного законодавства. Фактично на зараз в різних митницях (у різних регіонах і областях) налічуються випадки різного вжитку тієї чи іншої норми закону. На один і той самий товар кожна митниця може потребувати різний діапазон документів, на основі яких проводиться митне оформлення. Також різним є термін на реалізацію митних процедур, змінюється і масштаб митних процедур. Тобто нині через брак єдиного контрольного органу у системі Державної митної служби України, який може надавати тлумачення з митних питань та особливостей їх вжитку, бізнес зазнає істотних збитків.

Тобто, беручи до уваги вищевказане та спираючись на міркування провідних фахівців Американської торговельної палати в Україні та Європейської Бізнес Асоціації, варто вказати, що бізнес-середовище жадає від Державної фіскальної служби України та пізніше від Державної митної служби України введення таких векторів реформування митної справи:

- 1) удосконалення митних процедур і піднесення концепції «електронної митниці»;
- 2) поліпшення митних формальностей та системи керівництва ризиками;

- 3) постачання доступності відомостей з митних питань;
- 4) реформування процедур оскарження ухвалень митних органів;
- 5) налагодження порядку сплати митних платежів [25].

Митна система України спроможна і зобов'язана як забезпечувати здійснення поточних завдань країни, так і скеровувати свою діяльність на ліквідацію бюрократичних перепон, скорочення числа невинуватених адміністративних перешкод та добродіяти міжнародній торгівлі. З ціллю здійснення своїх повноважень у векторі постачання безпеки країни подальшими напрямками реформування митної системи є збільшення правоохоронної ролі митниці, одержання виняткових повноважень стосовно дій на державному рубежі з продукції та транспортними засобами. На наш погляд, це ймовірно бути визначення єдиного органу на рубежі, тобто об'єднання Державної митної служби України та Державної прикордонної служби України в Митно-прикордонну службу України.

Висновок до розділу 1

Отже, постачання функціонування митної системи в умовах формування новітніх економічних кордонів України чинно до законів України та координація роботи міністерств, державних комітетів та відомств України з питань митної справи постачається Кабінетом Міністрів України. До того ж Кабінет Міністрів України визначає величину мита та зборів, плати за митні процедури; здійснює переговори та ухвалює міжнародні договори України з митних питань у випадках, завбачених законами України; виводить на розгляд Верховної Ради України пропозиції стосовно поліпшення системи митних органів України.

РОЗДІЛ 2

ПРАГМАТИЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ КОРДОНІВ

2.1. Аналіз методів та вивчення взаємозв'язків між обсягами зовнішньоторговельного обороту та чинниками, що формують митну систему України

Прискорення євроінтеграційних дій в Україні потребує осучаснення зовнішньоекономічної діяльності України. Надмірність або брак виробничих ресурсів між державами компенсується через міжнародний обмін. Знадоба в міжнародному обміні пришвидшує зовнішньоекономічну діяльність і принагідно позначається на розвиток національних економік. На базі огляду економічної літератури означимо сутність, характерні ознаки, розбіжності, переваги та недоліки зовнішньоекономічної діяльності. Чинно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» під зовнішньоекономічною діяльністю усвідомлюють – діяльність суб'єктів господарської діяльності України та закордонних суб'єктів господарської діяльності, крім того функціонування державних замовників з оборонного замовлення між ними у ситуаціях, визначених законами України, зведена на взаємовідносинах, що має роль як на території України, так і за її кордонами [1].

Дещо інше, але доволі доцільне тлумачення зовнішньоекономічної діяльності підприємств як галузі господарської діяльності підприємств, обумовленої з міжнародною виробничою і науково-технічною співпрацею, вивезенням і ввезенням продукції, виходом підприємства на зовнішній ринок [2].

Слід піддержати це найбільш повну дефініцію, бо сполучаючи зовнішньоекономічну діяльність з виходом на зовнішні ринки, вона ототожнюється зі галуззю товарного обміну. Аналізуючи ж товар як економічну категорію, тобто як специфічне економічне благо, сформоване для

обміну, достовірними є різні форми зовнішньоекономічних зв'язків. Так, кредитування за рубежом видається у формі виходу на зовнішній ринок позикового капіталу, де продукцією є капітал, науковотехнічна кооперація спроможна бути представлена як вихід на зовнішній ринок технологій, де товаром постають відомості і т.д. Спільно з цим даний критерій економічної діяльності, як націленість на одержання прибутку правомірно включити і до зовнішньоекономічної діяльності [2].

Вартує уваги тлумачення зовнішньоекономічної діяльності «як підсистеми міжнародних виробничих відносин, що забезпечує перехід відтворювальних процесів з національної у світове середовище й реалізацію факторів виробництва на основі принципу порівняльних переваг і більш високої ефективності виробництва» [3].

Такий підхід до визначення зовнішньоекономічної діяльності винятково суттєвий в процесі аналізу методичних принципів здійснення світогосподарських взаємин [3 с. 8]. Також згоджуємось з міркуваннями думку Ю. В. Лаврова, що «зовнішньоекономічна діяльність – це сфера господарської діяльності, пов'язана з міжнародною виробничою й науково-технічною кооперацією, експортом і імпортом продукції, виходом країни на зовнішній ринок» [26].

В економічній літературі затвердилось така узагальнена дефініція: зовнішньоекономічна діяльність – це «певна сукупність виробничогосподарських, організаційно-економічних і комерційних функцій експортоорієнтованих підприємств і організацій з врахуванням обраної зовнішньоекономічної стратегії, форм і методів роботи на ринку іноземного партнера».

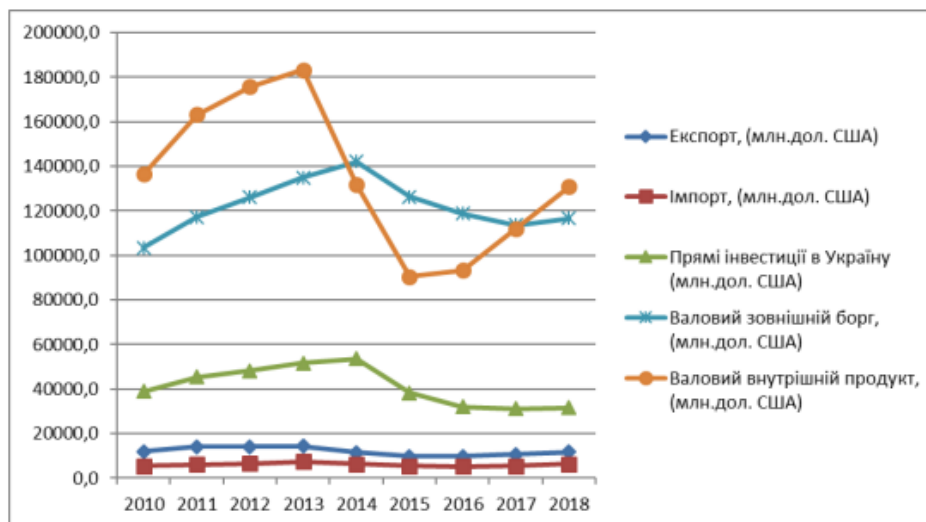
Розширення зовнішньоекономічних зв'язків між державами в умовах глобалізації, зазвичай, проводиться на міжнародному ринку та конкурентних положеннях. Звісно ж держави з розвиненими промисловими технологіями в умовах міжнародної конкуренції налічують виняткові експортні переваги зіставляючи з відсталими державами. При цьому неконтрольоване ввезення у

такі держави за певних умов зумовлює до появи багатьох виробництв і навіть сфер, що прямо зумовлює збільшення безробіття.

Для того, аби захистити національні економіки від негативного діяння неконтрольованого вивезення в таких державах, породжується потреба у визначенні індикаторів, що характеризують дієвість зовнішньої господарської діяльності в умовах міжнародної конкуренції.

На погляд науковця М. Г. Назарова, завдання статистики зовнішньоекономічних зв'язків постають у поданні кількісний даних про стан і розвиток зовнішньоекономічної діяльності держави у невіддільному зв'язку з її якісною характеристикою. Об'єктами обліку в системі зовнішньоекономічних зв'язків є продукція і послуги, компоненти експорту і імпорту держави, а також усі обумовлені з ними дії [33, с. 14].

На основі відомостей Державної служби статистики України, Світового банку та Мінфіну України зробимо статистичний розгляд зовнішньоекономічної діяльності за час 2010–2018 років (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Динаміка показників зовнішньоекономічної діяльності України за 2010–2018 рр.

Для оцінки ефективності зовнішньоекономічної роботи застосовуємо індикатори, вказані в таблиці 2.1 [12].

Таблиця 2.1

Система зовнішньоекономічних показників ефективності взаємозв'язків розвинених та країн, що розвиваються, за період 2012–2020 рр.

Коефіцієнт	Формула	Сфера застосування	
		Для розвинених країн	Для країн, що розвиваються
<i>A</i>	$\frac{E}{I}$	≥ 100%	≥ 100%
<i>B</i>	$\frac{FDI}{GDP}$	≥ 15%	≥ 10%
<i>F</i>	$\frac{ED}{GDP}$	≥ 113%	≥ 170%

де *A* – коефіцієнт покриття імпорту експортом, %;

B – відношення прямих іноземних інвестицій до ВВП, %;

F – коефіцієнт покриття зовнішнього боргу ВВП, %;

E – обсяг вивезення, млн дол. США;

I – обсяг ввезення, млн дол. США;

FDI – прямі іноземні інвестиції, млн дол. США;

GDP – загальний внутрішній продукт, млн дол. США;

ED – зовнішній борг України, млн дол. США;

Для обліку інвестицій в здійснення зовнішньоекономічної діяльності на основі відомостей (табл. 2.1) передбачається застосовувати розрахунковий коефіцієнт, який визначає оцінку дієвості зовнішньоекономічних зав'язків України. Послугуючись наступним алгоритмом розрахунку, одержимо коефіцієнт ефективності зовнішньоекономічних зв'язків України:

$$K_{зЕД} = A * B * F * 100\% \text{ або } K_{зЕД} = \frac{E}{I} * \frac{FDI}{GDP} * \frac{ED}{GDP} * 100\%$$

Даний метод показує діяння прямих іноземних інвестицій і зовнішнього боргу на зменшення або збільшення діапазонів експорту і імпорту. На скільки відсотків здійсниться зміна співвідношення експорту до імпорту, в випадку зміни в співвідношенні безпосередніх закордонних інвестицій до зовнішнього боргу.

Для наочності виконає розбір коефіцієнтів за 2012–2020 рр. в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

**Аналіз показників зовнішньоекономічних взаємозв'язків за період
2012–2020рр.**

Рік	Коефіцієнт покриття імпорту експортом, %	Прямі іноземні інвестиції до ВВП, %	Зовнішній борг до ВВП, %	Рівень економічного зростання
2012	45,42	28,58	75,79	9,84
2013	43,82	27,81	71,92	8,76
2014	47,18	27,42	71,81	9,29
2015	52,86	28,21	73,68	10,99
2016	55,32	40,75	107,79	24,30
2017	56,72	42,33	139,39	33,47
2018	53,98	34,44	127,30	23,67
2019	51,11	27,85	101,22	14,41
2020	54,21	24,16	89,11	11,67

Сьогодні такий метод в оцінці зовнішньоекономічного функціонування в Україні з багатьох об'єктивних мотивів є вкрай обмеженим. По-перше, у випадку розвитку і поліпшення методів статичного аналізу стосовно оцінки дієвості зовнішньоекономічних зв'язків України варто поліпшити якість відбору і обробки статичних відомостей. Тому доцільно було б чинним урядовим структурам сформувати план для підняття статистичної обізнаності, який налічує:

- питання про самотність статистичних праць від політичного втручання;
- формування статистичних наукових товариств;
- продукування центрів підтримки ухвалення рішень у межах поставлених завдань;
- призначення статистичних консалтингових та інформаційних офісів.

За розглядом відомостей у період 2012–2020 рр. дозволено сформувати висновок про те, що в 2020 році мали погіршення всіх індикаторів зовнішньоекономічних зав'язків України.

Розглядаючи макроекономічні індикатори зовнішньоекономічної роботи України (табл. 2.2) за період 2012–2020 рр., простежуємо, що коефіцієнт покриття імпорту експортом змінюється: з 45,42 % зростає до 54,21 %. Коефіцієнт відношення прямих іноземних інвестицій до ВВП навпаки зменшився із 28,58 до 24,16 %, це спричинилось через зниження прямих іноземних інвестицій. Збільшився коефіцієнт покриття зовнішнього боргу ВВП: у 2012 році він складав 75,79 %, найбільше значення цього індикатора в 2017 році – 139,39 %, а в 2020 році – 89,11 %. [12]

Це здійснюється через зростання зовнішнього боргу України, що, у свою чергу, від'ємно позначається на економіку загалом. Для удосконалення міжнародної діяльності України і оновлення економіки дозволено запропонувати такі пріоритети:

- для повернення і введення закордонного капіталу в економіку України варто розробити механізм фінансового піддержання закордонних інвесторів (приміром, звільнення від оплати податків, фінансові субсидії, кредити з низькою ставкою);

- дієво застосовувати міжнародні фінансові допомоги для оптимізації інвестиційного клімату;

- формування центрів всередині і поза державою для зв'язку з зарубіжними інвесторами;

- пріоритетним вектором розвитку зовнішньоекономічних зв'язків є встотне збільшення числа партнерів, що забезпечують продукцією, надаючи перевагу тим, які додержуються міжнародних правил і не позначаються на внутрішню і зовнішню політику держави;

- покращення діяльності електронного уряду, позаяк без його належної роботи неможливо здійснювати контроль за зовнішньоекономічними угодами. Даний підхід до дефініції коефіцієнтів дієвості зовнішньоекономічної діяльності дає змогу виявити тенденції стосовно зміни системи індикаторів. Отже, здійснивши аналіз статистичних даних зовнішньоекономічних зав'язків України за час 2012–2020 рр., зазначимо, що у 2018 році маємо регрес всіх

індикаторів зовнішньоекономічних зв'язків держави, а також зріст зовнішнього боргу практично на 3 %. Виняткову увагу варто зосередити питанням обґрунтування механізму здійснення зовнішньоекономічної політики в рамках зростаючої глобалізації економічних процесів та формуванні результативної моделі піднесення зовнішньоекономічної діяльності. Зступаючи з цього, зауважимо, що варто продовжувати вивчення зовнішньоекономічної діяльності України.

2.2. Індексний аналіз митних платежів, як важливий метод формування ефективної митної системи

Вжиток індексного методу для аналізу зовнішньої торгівлі розроблені вкрай давно. Втім, здебільшого він використовувався тільки для оцінювання умов торгівлі за певними порівнюваними продукціями і не включав оцінки за товарними групами і розділами, не враховуючи на розрахунки здійснених інтегральних оцінок умов зовнішньої торгівлі загалом. [1, с. 16]. У даному плані при опрацюванні інтегрального індексу умов зовнішньої торгівлі та його субіндексів постають дві проблеми:

- 1) технічні, які торкаються сполучення у субіндекси і далі у інтегральний індекс;
- 2) методологічні – методи зважування агрегованих товарних позицій, товарних груп і товарних розділів.

Оцінювання умов зовнішньої торгівлі здатне бути здійснено за формулою індексу умов зовнішньої торгівлі [7, с. 22]. В основу цієї формули поставлено зіставлення динаміки індексів середніх цін вивезення та ввезення змінного складу, що потребує для розрахунку зіставлення фізичного діапазону товарів як за експортом, так і за імпортом. У даному випадку формула розрахунку індексу умов торгівлі одержує наступного виду:

$$I_{\text{УТ}} = \frac{I_{\frac{p^E}{p^I}}}{I_{\frac{p^E}{p^I}}} = \frac{\frac{\sum p_1^E q_1^E}{\sum q_1^E} \cdot \frac{\sum p_0^E q_0^E}{\sum q_0^E}}{\frac{\sum p_1^I q_1^I}{\sum q_1^I} \cdot \frac{\sum p_0^I q_0^I}{\sum q_0^I}}$$

де $p_0^{E(I)}$, $p_1^{E(I)}$ – ціни на товари експорту (E) та імпорту (I), відповідно, у базовому та поточному періодах; $q_0^{E(I)}$, $q_1^{E(I)}$ – фізичні обсяги товарів експорту (E) та імпорту (I), відповідно, у базовому та поточному періодах [7, с. 22].

Відомо, що вжиток формули у такому виді унеможлиблює оцінювання умови зовнішньої торгівлі навіть на рівні товарних груп, не кажучи вже про всю зовнішню торгівлю [8, с. 94].

Задля оцінювання умов торгівлі на певному рівні товарної класифікації варто сформулювати методологічний підхід, який давав би спромогу, по-перше, сполучити непорівнянні товарні групи, а по-друге, зважати на вартісну структуру експорту та імпорту у минулому і наявному періодах побіжно. Ознаки методології, яка поміщена в базу системи індексів, в майбутньому надає спромогу оцінити розходи чи додаткові надходження від зовнішньої торгівлі, що обумовлені зі трансформаціями в умовах торгівлі [1, с. 16].

Економічне вираження індексу сходиться до наступних положень:

- якщо індекс переважає 1, то це говорить про поліпшення умов зовнішньої торгівлі, що зрештою схвально позначається на збільшенні індикатора реального загального внутрішнього доходу (показник окреслений концепцією СНР 2008 як індикатор дійсних доходів економіки [10]);
- якщо індекс рухається від 0 до 1, це вказує про погіршення умов зовнішньої торгівлі й скорочення масштабів реальних доходів економіки за сприянням додаткових валютних витрат, обумовлених з випередженням збільшення індексів цін імпорту перед вивезенням.

Отож, якщо ціни на експортну продукцію держави дужчають оперативніше за імпортовані, то кожна одиниця імпорту вартуватиме країні дешевше, ніж у випадку, якщо ціни мали рівнозначну динаміку. За наслідками теоретико-методологічних узагальнень пропонується для оцінювання умов зовнішньої торгівлі використовувати індексну модель, яка опирається на ієрархічних процедурах поєднання індексів середніх цін вивезення та ввезення.

Проаналізуємо ґрунтовніше етапи визначення індексів, субіндексів та інтегрального індексу умов зовнішньої торгівлі. Як було вказано вище, у продукуванні інтегрального індексу умов зовнішньої торгівлі визначено трирівневу індексну модель. На першій стадії для розрахунку індексу умов торгівлі для товарних груп-представників, на базі вже визначених товарних позицій-представників, обчислюємо зведені індекси середніх цін окремо для експорту та імпорту за формулою:

$$I_{P_j}^{E(I)} = \frac{\sum_{i=1}^n P_{it} q_{it}}{\sum_{i=1}^n q_{it}} \div \frac{\sum_{i=1}^n P_{i(t-1)} q_{i(t-1)}}{\sum_{i=1}^n q_{i(t-1)}},$$

$I_{P_j}^{E(I)}$ – де – зведений індекс середніх цін експорту (імпорту) для кожної j-ої товарної групи представника;

$P_{i(t-1)}$, P_{it} – ціна i-ої товарної позиції-представника в базовому (t-1) та поточному (t) періодах;

q_{it} – фізичний обсяг i-ої товарної позиції-представника в базовому (t-1) та поточному (t) періодах;

n – кількість товарних позицій-представників експорту (імпорту). Одержані результати зведених індексів середніх цін для вибору товарних груп представників експорту та імпорту вводимо у формулу індексу умов торгівлі для чинних товарних груп-представників:

$$I_j^{YT} = \frac{I_{P_j}^E}{I_{P_j}^I},$$

де I_j^{YT} – індекс умов торгівлі для j -ої товарної групи-представника;

$I_{P_j}^E$ – зведений індекс середніх цін експорту для j -ої товарної групи-представника;

$I_{P_j}^I$ – зведений індекс середніх цін імпорту для j -ої товарної групи-представника [1, с. 17].

На II етапі за сприянням процедури зведення обраховуються субіндекси першого порядку середніх цін експорту та імпорту для товарних розділів-представників. Ці індексні індикатори на товари експортних поставок та імпортних надходжень облічуються за формулами Ласпейраса та Пааше. Вибір формул обумовлений від того, які періоди варто зіставляти. Індекс середніх цін за формулою Ласпейраса (L) окреслюється так:

$$I_{P_k}^L = \frac{\sum_{j=1}^m I_{P_j}^{E(I)}}{\sum_{j=1}^m P_{j(t-1)} Q_{j(t-1)}},$$

де $I_{P_k}^L$ – зведений індекс середніх цін експорту (імпорту) товарного розділу-представника k за формулою Ласпейраса (L) у відповідному періоді;

$I_{P_j}^{E(I)}$ – зведений індекс середніх цін експорту (імпорту) обраної товарної групи-представника j ;

$P_j(t-1)$ – ціна експорту (імпорту) товарів групи-представника j в періоді $t-1$;

$Q_j(t-1)$ – фізичний обсяг експорту (імпорту) товарів групи-представника j в періоді $t-1$;

m – кількість товарних груп-представників експорту (імпорту) [1, с. 17].

Методологія розрахунку зведеного індексу середніх цін для товарного розділу-представника за принципом Пааше віщує зважання на наявну структуру, чинно до якого групові індекси середніх цін з експорту і з імпорту зважуються за існуючою системою, адекватно, вартісного діапазону експорту та вартісного масштабу імпорту. Отож, формула індексу середніх цін Пааше (P) одержує такого виду:

$$I_{Pk}^P = \frac{\sum_{j=1}^m p_{jt} q_{jt}}{\sum_{j=1}^m \frac{p_{jt} q_{jt}}{I_{Pj}^-}},$$

де I_{Pk}^P – зведений індекс середніх цін експорту (імпорту) товарного розділу-представника k за формулою Пааше у відповідному періоді;

I_{Pj}^- – зведений індекс середніх цін експорту (імпорту) обраної товарної групи-представника j за відповідний період;

q_{jt} – ціна експорту (імпорту) товарів групи-представника j в періоді t [1, с. 17];

p_{jt} – ціна експорту (імпорту) товарів групи-представника j в періоді t [1, с. 18].

Чинно до принципу врахування наявної і базисної систем, який було запропоновано Фішером, застоовується середня геометрична з індексів середніх цін експорту (імпорту) за Ласпейрасом і Пааше.

$$I_{Pk}^{E(I)} = \sqrt{I_{Pk}^I \cdot I_{Pk}^E}$$

де $I_{Pk}^{E(I)}$ – індекс середніх цін експорту (імпорту) товарного розділу представника k за формулою Фішера у відповідному періоді;

I_{Pk}^I – індекс середніх цін експорту товарного розділу-представника k за формулою Ласпейраса у відповідному періоді;

I_{Pk}^E – індекс середніх цін імпорту товарного розділу-представника k за формулою Пааше у відповідному періоді [1, с. 18].

На цьому етапі після визначення індексу середніх цін експорту та імпорту товарної групи-представника j за формулою Фішера у визначеному періоді окреслюємо індекс умов торгівлі за товарними розділами за наступною формулою:

$$I_{Pk}^{UT} = \frac{I_{Pk}^E}{I_{Pk}^I},$$

де I_{Pk}^{UT} – індекс умов торгівлі для обраних товарних розділів-представників k у відповідний період;

I_{Pk}^E – зведений індекс середніх цін експорту товарного розділу представника k за формулою Пааше у відповідному періоді;

I_{Pk}^I – зведений індекс середніх цін імпорту обраної товарної групи представника j за відповідний період [1, с. 18].

На III етапі – на базі субіндексів першого порядку обраховуються субіндекси другого порядку середніх цін вивезень та ввезень, на базі яких дефініюється індекс умов торгівлі. Отож повторюється процедура, тотожна до II етапу. Тобто за сприянням процедури зведення розраховуються субіндекси другого порядку середніх цін експорту та імпорту. Дані індексні індикатори облічуються за формулами Ласпейраса, Пааше та Фішера :

$$I_{Pk}^L = \frac{\sum_{k=1}^m I_{zk}^{E(I)} p_{k(t-1)} q_{k(t-1)}}{\sum_{j=1}^m p_{k(t-1)} q_{k(t-1)}},$$

де I_{Pk}^L – зведений індекс середніх цін експорту (імпорту) за формулою Ласпейраса;

$I_k^{E(I)}$ – зведений індекс середніх цін експорту обраного товарного розділу-представника k за відповідний період;

$P_k(t-1)$ – ціна експорту (імпорту) товарів розділів-представників k в періоді $t-1$;

$q_k(t-1)$ – фізичний обсяг експорту (імпорту) товарів розділів-представників k в періоді $t-1$ – кількість товарних розділів-представників експорту (імпорту) [1, с. 18].

Під час розрахунку зведеного індексу середніх цін Пааше використана формула середньозваженого геометричного індексу.

$$I_{P_k}^{\Pi} = \frac{\sum_{j=1}^m p_{kt} q_{kt}}{\sum_{j=1}^m \frac{p_{kt} q_{kt}}{I_{\Pi}^k}},$$

де $I_{P_k}^{\Pi}$ – зведений індекс середніх цін експорту (імпорту) за формулою Пааше;

I_{Π}^k – зведений індекс середніх цін експорту товарних розділів-представників k за формулою Фішера у відповідному періоді [1, с. 19].
Формула розрахунку індексу середніх цін за Фішером буде виглядати так

$$I_{P_k}^{E(I)} = \sqrt{I_{P_k}^L \cdot I_{P_k}^{\Pi}},$$

де $I_{P_k}^{E(I)}$ – зведений індекс середніх цін експорту (імпорту) за формулою Фішера у відповідному періоді;

$I_{P_k}^L$ – зведений індекс середніх цін експорту (імпорту) за формулою Ласпейраса у відповідному періоді;

I_{pk}^{Π} – зведений індекс середніх цін експорту (імпорту) за формулою Пааше у відповідному періоді. Тоді інтегральний індекс умов торгівлі набуває такого вигляду

$$I^{UT} = \frac{I_{pk}^{\Phi(E)}}{I_{pk}^{\Phi(I)}}$$

де I^{UT} – інтегральний індекс умов торгівлі для обраних товарних розділів-представників k у відповідний період;

$I_{pk}^{\Phi(E)}$ – зведений індекс середніх цін експорту товарних розділів-представників за формулою Фішера у відповідному періоді;

$I_{pk}^{\Phi(I)}$ – зведений індекс середніх цін імпорту товарних розділів-представників за формулою Фішера у відповідному періоді.

Головною перевагою вказаного методологічного підходу є те, що індексна модель, зведена у такий спосіб, дає спромогу, не виконуючи ніяких додаткових перерахунків, окреслити валютний прибуток або збиток, одержаний в результаті зміни умов торгівлі з ціллю перерахунку макроекономічних індикаторів [1, с. 19].

Модерна митна політика майже всіх держав лібералізована в межах зобов'язань у рамках СОТ, тобто її дозволено визначати ліберальною. Але постають, хоча б, два питання: чи наявний зв'язок між лібералізацією митної політики та її дієвістю? Що усвідомлювати під рівнями лібералізації та результативністю митної політики країни та які критерії й індикатори їх формують?

Варто зазначити, що лібералізація не є самоціллю митної політики, позаяк будь-яка держава здійснює митну політику зі зваженням на перспективи підняття ефективності власної економіки у визначеному проміжку часу. Взагалі-то, світова економіка нині планомірно і невпинно лібералізується з адекватним зростанням її дієвості. Але постає питання, що таке ефективність митної політики? З позицій класичного визначення ефективності, як

взаємозв'язок витрат до результатів, її сформулювати неможливо, тому що неспромога в даному випадку принагідно кількісно окреслити витрати та ефект. Зазначимо, що ефективність роботи митної адміністрації наближено встановити припустимо через співвідношення витрат на її удержання та надходжень коштів від її функціонування у бюджет. Проте митна політика не налічує такої конкретизації, ймовірно лише, як вище було вказано, полічити ефект від введення того чи іншого варіанту митного тарифу. Інші компоненти митної політики, як ступінь нетарифних лімітів, якість митного та прикордонного обслуговування, митної та прикордонної інфраструктури, їх діяння на зовнішньоторговельну функцію держави тощо, кількісній оцінці не підкоряються. Тому допускаємо, що якщо визначено, що лібералізація торговельної та митної політики схвально сильно позначається на економіку держави та її зовнішню торгівлю, то вірогідно вважати ступінь лібералізації митної політики як ознаку її результативності.

Що ми міркуємо під «рівнем лібералізації митної політики країни»? Це індикатор, котрий окреслює рівень митного тарифу та нетарифних лімітів, а також результативність діяльності митної системи держави, який визначається відносно середньосвітового показника. Показник цей має трудну структуру, так як має показувати різні плани митної політики держави. Передусім, до його складу варто ввести показники, що окреслюють ступінь тарифних і нетарифних обмежень. Нами подається для цього застосувати індикатор свободи торгівлі, який є компонентом цілісного індикатора економічної свободи держави. Методика розрахунку показника свободи торгівлі базується на оцінці середньозваженої тарифної ставки в державі та рівня нетарифних перешкод, а тому показує певною мірою ступінь лібералізації митної політики [42].

Індикатор свободи торгівлі – це статична ознака рівнів тарифного та нетарифного регулювання торгівлі в тій чи іншій державі, яка, по суті, показує потенційну спроможу країни до піднесення своєї зовнішньоторговельної діяльності. Але потрібні певні внутрішні умови в країні, які би заохочували здійснення цього потенціалу. Якраз ці умови окреслюють глобальний індекс

заохочували торгівлю (Global the Enabling Trade Index), який розраховується кожного року у розрізі 125 держав World Economic Forum.

Цей комплексний показник окреслює: доступ до національного та закордонних ринків (domestic and foreign market access); дієвість митного адміністрування (efficiency of customs administration); ефективність процедур ввезення та вивезення (efficiency of import–export procedure); відкритість прикордонного управління (transparency of border administration); а також інші цілісні характеристики, які показують доступність та якість транспортної інфраструктури, вжиток ІКТ, безпеку бізнесу та регулятивний осередок торгівлі. Ми виокремили перші чотири ознаки, так як вони максимально причетні до опису митної політики держави. Співставлення 125 країн по індикатору свободи торгівлі, заохочення торгівлі та його компонентами, які окреслюють умови інтеграції до ринку, умови функціонування митної системи, умови реалізації експортно-імпортних операцій та адміністративні перешкоди показує неочевидний характер взаємозв'язків між цими рисами. У табл. 2.3 показані відомості по деяким державам.

Таблиця 2.3

Рейтинг деяких країн за глобальними індексами свободи торгівлі та стимулювання торгівлі*

Країна	Індекс свободи торгівлі	Індекс стимулювання торгівлі	Рейтинг за складовими індексу стимулювання торгівлі			
			Доступ до ринків	Ефективність митного адміністрування	Ефективність імпортно-експортних процедур	Прозорість прикордонної адміністрації
Сінгапур	1	1	1	1	1	1
ФРН	16	13	101	20	12	18
Польща	33	58	93	58	37	38
Словаччина	29	47	103	25	81	49
Литва	25	41	70	39	34	40
Грузія	5	37	5	31	38	42
Росія	107	114	126	85	110	115
США	36	19	62	11	17	22
Китай	97	49	79	40	33	56
Туреччина	41	62	47	69	52	62
Чад	122	124	56	124	118	125
Україна	43	81	30	110	98	102

*Примітка. Складено за даними: [43]

В такому разі, мова ведеться про те, що форма не відгукується змісту явища, що притаманно, скажімо, для України, у якої індекс свободи торгівлі

значний – 43, рівень заохочення торгівлі низький – 81, рівень економічного розвитку ще нижчий – 83 серед 125 держав нашої вибірки. Отож, основний висновок – формальна лібералізація торговельної та митної політики не буде результативною, якщо не буде лібералізована інституційна (адміністративна) система її здійснення.

Зі зважанням вказаної тези, пропонуємо методичний підхід до визначення ступеню лібералізації митної політики держави, який бере до уваги її формальну якість – середній рівень ставок мита та рівень нетарифного налагодження експортно-імпортних операцій (індекс свободи торгівлі), так і якість національних тарифів, адміністрування митних та експортно-імпортних процедур, які зміряють чинні субіндекси індексу заохочення торгівлі, а точніше: доступ до національного та закордонних ринків (domestic and foreign market access); дієвість митного адміністрування (efficiency of customs administration); продуктивність процедур імпорту та експорту (efficiency of import–export procedure); відкритість прикордонного управління (transparency of border administration).

Розгляд складових субіндексів індексу заохочення торгівлі засвідчив, якщо виокремити субіндекси, що окреслюють ступінь розвитку та якість митної діяльності, то на їх базі, спільно з індексом свободи торгівлі, вірогідно сформувані інтегральний індекс, який буде позначати рівень лібералізації митної політики держави.

До таких субіндексів входять: доступ до ринків, результативність митного адміністрування, дієвість імпортно-експортних операцій, відкритість прикордонного адміністрування. Допускаємо, що всі індикатори тотожні між собою у продукуванні інтегрального індексу лібералізації митної політики. Отож, ступінь лібералізації митних політик держав, які розглядаються показано у табл. 1. 2.

Якщо зіставити відомості табл. 2.3 та 2.4 то помітно, що ранги індексів свободи торгівлі, заохочення торгівлі та нашого індексу лібералізації митної

політики не співвідносяться, тому що вони різні за будовою та якісним складом індикаторів, але між ними, безпосередньо, є кореляція.

Зауважимо, що якщо розглянути субіндекси на основі яких розраховується інтегральний індекс, то його дозволено усвідомлювати за індекс дієвості митної політики держави.

Таблиця 2.4

Індекс ефективності митної політики*

Країна	Індекс свободи торгівлі	Доступ до ринків	Ефективність митного адміністрування	Ефективність імпортно-експортних процедур	Прозорість прикордонної адміністрації	Індекс ефективності митної політики	Місце в рейтингу (125 країн)
Сінгапур	1,20	1,39	1,49	1,46	1,45	1,40	1
ФРН	1,17	0,87	1,19	1,35	1,27	1,17	32
Грузія	1,19	1,26	1,1	1,18	0,93	1,13	33
США	1,15	0,97	1,27	1,29	1,20	1,18	39
Литва	1,17	0,92	1,04	1,2	0,95	1,06	42
Польща	1,17	0,88	0,93	1,19	0,97	1,03	52
Словаччина	1,17	0,86	1,14	0,98	0,90	1,01	58
Туреччина	1,14	1,03	0,88	1,10	0,78	0,99	60
Китай	0,95	0,9	1,02	1,20	0,82	0,98	62
Україна	1,14	1,11	0,63	0,86	0,60	0,87	77
Росія	0,84	0,62	0,80	0,65	0,55	0,69	108
Чад	0,74	0,99	0,51	0,46	0,45	0,63	109

*Примітка. Складено за даними: [43]

На наш погляд, запропонований індикатор ефективності митної політики в статистичному аспекті коректний, а тому показує сутність явища, що вивчається. Практичне його застосування – порівняльний аналіз у розрізі держав, а також факторний розгляд для майбутньої розробки стратегій митної політики. Володіння запропонованим показником дає змогу окреслити, за рахунок яких складових трансформується його значення, за рахунок чого митна політика однієї держави налічує переваги над іншою.

Отож, проблеми лібералізації митної політики, які ми обумовлюємо з ефективністю, в багатьох державах постають не лише у величині ставок мит, не лише у особливостях вжитку нетарифних методів регулювання експортно-імпоротної діяльності, а, в істотній мірі, окреслюється результативністю адміністрування зовнішньоекономічних та митних операцій.

Лібералізація торговельної та митної політик різних держав – це тенденція. Побіжно з тим, внутрішні та зовнішні обставини формують середовище, якому митна політика модифікується зі зважанням на загальносвітові тенденції та співвідношення інтересів різних держав у галузі міжнародної торгівлі. Тому, на нашу думку, суттєво мати уяву про діяння глобалізації та регіональної інтеграції в плані їх ліберальної парадигми на продуктивність митної політики різних рівнів.

Наслідком діяння глобалізації у цьому аспекті є валове зменшення рівня ставок митних тарифів, лімітування самостійності національної митної політики, координація між державами у цій галузі та введення погоджених фіскальних тарифів на визначені види продукції. Наслідком регіоналізації є збереження незалежності в межах конкретного союзу. При цьому проводиться координація митної політики, діють спільні фіскальні положення та спільне законодавство, але лише в рамках такого окремого регіонального утворення.

Але, на нашу думку, глобалізація та регіональна інтеграція породжують ряд проблем щодо майбутньої еволюції митних політик різного рівня.

Перша проблема постає в тому, що розвиток процесів глобалізації та регіональної інтеграції спричиняє зниження автономності національних митних політик. Ще й досі поширене міркування про те, що дієвість митної політики кожної держави в значній мірі окреслється рівнем свободи країни у призначенні митних тарифів та нетарифних лімітів тощо.

Але варто вказати, що в умовах глобальної та регіональної взаємозалежності економік держав виконання «егоїстичної» торговельної та митної політики буде наштовхуватися на чинні виклики зі сторони інших країн, що неминуче зумовить до конфронтації і загального регресу дієвості національних економік. Отож, варто погоджуватися.

Друга проблема постає з першої і її зміст постає у перспективі збільшення протиріч між окремими країнами і з'явою спокуси здійснення особистих цілей ціною погіршення стану в інших державах, що, в завершальному результаті, зумовить до дестабілізації світового економічного ладу.

Третя проблема виникає через те, що звершея принципів для конкретної держави цілей митної політики обтяжено тим, що здійснення її зовнішньоторговельної та митної політики в домовленостях тісного взаємовідношення держав може бути лише поступкою між різними ступенями торговельної та митної політик, а тому варто перманентно осягати його.

Однаке якраз лібералізація міжнародної торгівлі є тією засадою, на основі якої тільки і вірогідно вирішити ці проблеми, бо як було підкреслено нами раніше, парадигма лібералізму побудована на порозумінні та звершенні консенсусу. Отож зміст митної політики має зступати з концепції, у якій головне місце посідає імператив спільного урахування зацікавлень всіх суб'єктів міжнародної торгівлі.

Загальною тенденцією піднесення світового митно-тарифного регулювання є зменшення тарифного протекціонізму, тобто його лібералізація. А також, доцільно зауважити, що захист внутрішнього ринку від закордонної конкуренції став більш селективним і акцентується на меншому числі його сегментів; в багатьох культурних і, винятково, державах, що розвиваються, при порівняно низьких середніх імпорتنих тарифах зостаються «тарифні» піки; побутують помітні максимальні ставки мит на часткові товари.

Певна відміна зборів та низький, середній ступені митних тарифів на теперішній день не виключає факт в національних тарифах навіть у розвинутих державах деяких мит за доволі високими ставками.

Під потужним протекціоністським захистом в більшості держав витає сільське господарство (митне оподаткування продовольчої продукції значно вище непродовольчих). Максимально високі ставки мит використовуються до продуктів тваринництва, надто, молочних, а також до цукру і кондитерських виробів.

З промислових товарів найбільш часто високими митами призначаються вироби традиційних трудомістких сфер обробної промисловості – одяг, текстиль, шкіра та взуття, а також певні види машин і устаткування.

Протекціоністська роль митних платежів окреслюється не лише цілковитою величиною мита на окрему продукцію, але і їх співвідношенням на товари різного рівня переробки. Зменшення мита на менш оброблену продукцію в більшій мірі, ніж на оброблені, зумовлює посилення тарифного захисту принагідних ринків готових виробів. Через це, зазвичай, митне оподаткування ввезення сировини і напівфабрикатів є невисоким або нульовим. Притаманими рисами модерного тарифного протекціонізму є збереження високого ступеня митного захисту сфер, заінтересованих у цьому, і скорочення мит на ті товари, які налічуються складовими частинами в спродуковану продукцію.

Інша суттєва світова тенденція еволюції митно-тарифного регулювання – поступова уніфікація системи митних тарифів. Істотну роль митного тарифу у продукуванні конкурентного осередку та підняття дієвості зовнішньої торгівлі, а також різноманіття його призначень посилювали в другій половині ХХ ст. роботу міжнародних економічних організацій, націлену на уніфікацію національних митних систем. Значна увага в ході різнопланової торговельної співпраці акцентується і гармонізації митних процедур, які здатні поставати в якості штучно сформованих торговельних перешкод.

В інтересах оборони внутрішнього ринку та формування більш придатних умов для розвитку національного виробництва уряди оперують двома універсальними підходами структури імпортного тарифу: ескалація мит і ефективний тарифний захист. Це дає можливість раціонально звести структуру ставок мит по всій номенклатурі продукції.

Висновок до розділу 2

На наш погляд, нині митна політика України зводиться до знадоби роставання її цілісності на всій території, координації сил усіх підрозділів Державної митної служби України на здійснення її пріоритетних векторів, поліпшення нормативно-правової бази, взаємодію та тісну кооперацію із митними органами інших держав. У ринковій економіці країна реалізує

налагодження зовнішньоекономічної діяльності для гарантування безпеки держави і захисту загальнонаціональних інтересів.

Функціонування державних органів щодо налагодження ЗЕД проводиться майже у всіх державах світу, але її діапазон, форми і методи, конкретна ціль і завдання окреслюються кожною країною зі зважанням її масштабів, стану в сьогочасному світі, зовнішньої і внутрішньої політики.

Україна у власній митній політиці має рухатися способом відходу від тарифних лімітів до нетарифного регулювання, як це і здійснюється в усьому світі. Звісно ж, вводити такі методи митного регулювання неспромога без поліпшення та гармонізації вітчизняного законодавства з законодавствами гранично розвинених держав Європи та світу.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ МИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВТОВАРИСТВА

3.1 Напрями реформування митної справи

Зміна норм функціонування інститутів державного управління, збільшення економічних загроз, знадоба в захисті митних інтересів породжують потребу в реформуванні митної справи. Українському суспільству впродовж останніх 5 років весь час пропонуються різноманітні проекти поліпшення реалізації митної справи. А саме, останніми напрацюваннями у цій галузі є: Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року; Національна економічна стратегія до 2030 року; Концептуальні напрями реформування системи органів, що здійснюють державну податкову та митну політику, затверджені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. №1101-р; План заходів з реформування та розвитку системи органів, що здійснюють митну політику, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 травня 2020 р. № 569-р.

Україна взяла курс на перетворення митної справи та митної політики, уклавши Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що потребує імплементації законодавства ЄС задля добродії міжнародній торгівлі та полегшення митних процедур, зіставлення на вищий рівень митної безпеки. Побіжно з цим, варто забезпечити здійснення Україною взятих міжнародних зобов'язань чинно до міжнародних конвенцій, угод; ефективності здійснення функцій та завдань Держмитслужби, завбачені Положенням про Державну митну службу України; вибір дієвої моделі проведення заходів державної митної політики, що передбачатиме введення в їх дію кращих світових практик, поліпшення наявних процедур, гармонізації процесів інституціонального осучаснення. Головна проблематика діяльності митних органів та вектори покращення виконання державної митної справи є предметом суперечок у суспільстві, а саме й народних депутатів. Серед останніх доволі ефективні

заходи запропоновано Т. Остріковою та Н. Южаніною, які опубліковані зокрема й у соціальних мережах. Також акцентується на необхідності проведення контролю реалізації вже ухвалених нормативно-правових актів з митних питань, таких як АЕО, Спільну транзитну систему, поліпшення механізмів захисту прав інтелектуальної власності, врегулювання дійсного інформаційного обміну між митницею, прикордонниками та поліцією стосовно транспортних засобів у режимах транзиту або тимчасового імпорту.

Пропонуємо наступну систему векторів реформування митної справи:

1) побудова та здійснення моделі стратегічного та оперативного управління ДМСУ чинно до взятих Україною зобов'язань у цій галузі та її значення в системі органів центральної виконавчої влади: вироблення стратегії ріднесення ДМСУ, чиної концепції та програми розвитку, адекватно до цього визначено основні індикатори виконання/досягнення;

2) акцент на постачання безпеки соціуму, системи управління ДМСУ/персоналу ДМСУ, захист митних інтересів населення, а також формуванню принагідних умов для піднесення зовнішньоекономічної діяльності: пошук балансу між безпекою міжнародних ланцюгів постачання та полегшення митних формальностей; впровадження контролю за кінцевим вжитком імпорту, активна протидія порушенню митних правил та превентивна діяльність, дужчання контролю за перевезенням продукції у поштових відправленнях, поліпшення митного регулювання; а також покращення митного контролю після випуску продукції;

3) відновлення повноважень з оперативно-розшукової роботи та права законодавчої ініціативи у ДМСУ;

4) активізація міжнародного функціонування ДМСУ;

5) цифровізація та діджиталізація митних процесів та митних формальностей.

Для постачання основних векторів необхідно поліпшити наступні додаткові вектори: формування митної інфраструктури; формування, заохочення, оцінка кадрового потенціалу і антикорупційна робота; формування

податкової культури населення та суб'єктів ЗЕД та репутації, іміджу ДМСУ. Наслідком реформування митної справи повинно стати підняття суспільної довіри до митних органів, зріст ступеня податкової культури, а також введення повнофункціональних електронних сервісів, залучення сучасних механізмів та інструментів реалізації державної митної справи та постачання результативної боротьби з корупцією, митним правопорушенням.

3.2. Концептуальні засади реформування митної системи України в умовах європейської інтеграції.

Одним із невід'ємних положень реформування національної митної системи є наукова вмотивованість здійснення цього процесу, що породжує потребу дефініції обґрунтованого концептуального підходу, який продукуватиме монолітне й комплексне сприймання реформаторського процесу, постачатиме логіку його реалізації та дасть можливість здобувати гранично дієві результати осучаснення митної галузі. Здійснення вказаних завдань максимальною мірою реалізується якраз у системному підході, котрий на зараз є загальновідомим та широко застосовується у науковій та прикладній галузях. Ідея системного підходу постає у формуванні цілісної будови досліджуваного об'єкта, що віщує включення його основних невід'ємних елементів та показує механізм їхньої взаємодії і взаємозв'язків задля звершення елементних та системних цілей.

На нині як у науковій, так і практичній термінології розповсюдженим є поняття "митна система", що позначає митну галузь як комплексне явище, котре сполучає широкий спектр різноманітних елементів, що постачають здійснення її функціонального призначення. Результати спеціалізованих вивчень, які показують факт значних проблем у різних галузях національної митної системи, та усе вищевказане засвідчує доцільність вжитку системного підходу до аналізу митної галузі у плані її реформування.

Це постачатиме зважання на усі пріоритетні спрямування, у яких вбачаються істотні проблеми, формуванню цільових заходів стосовно осучаснення та поліпшення кожного вектору і таким способом здійснити цілісне реформування, що дасть можливість здобути вихід національної митної системи із стагнаційного стану на якісно новітню стадію розвитку. Отож, у плані реформування митної справи України варто сформувати національну митну систему та зробити її структурну декомпозицію за топологічно-змістовою ознакою, що віщуватиме виділення основних структурних підсистем.

Слід зазначити, що при формуванні митної системи країни варто використовувати якраз динамічний підхід, який, на противагу статичного підходу, дає можливість спродувати не тільки структуру системи як систему певних елементів, але й показати їхню взаємодію, взаємозв'язки, трансформації, перетворення та розвиток.

Аналіз митної системи України за динамічним підходом уможливить постачити її планомірну гармонізацію із європейськими принципами і стандартами, що є невіддільною умовою європейської інтеграції. Зважаючи на вищевиділені наявні недоліки, проблеми і уразливі сторони реформування митної галузі в Україні та специфіку системного підходу запропоновано аналізувати національну митну систему як складну монолітну контрольовану структуру, що віддзеркалює комплекс базових та забезпечувальних підсистем з характерними їм елементами, які розвиваються під дією внутрішніх та зовнішніх факторів та у взаємодії постачають здійснення іманентних митних функцій. Вказане визначення було окреслено у цілях реформування та розвитку піднесення системи за пріоритетними галузями в умовах європейської інтеграції і таким чином зосереджує увагу на її змістовій сутності, виділяючи ключові підсистеми за топологічно-змістовою рисою.

Слід зазначити, що митна система держави позначається фактом базових підсистем, що показують її притаманне митне призначення та основні функції, а також постачаючих підсистем, котрі формують базу, ведучи та забезпечують потреби функціонування іманентних підсистем.

На основі опрацювання спеціалізованої літератури з митної тематики та практики роботи митних органів сформовано структурну декомпозицію митної системи за топологічно-змістовою рисою, що дало можливість виділити базові підсистеми (контрольно-регулююча, безпеково-захисна, сервісна, фіскальна підсистеми) та забезпечувальні підсистеми (нормативно-правова, адміністративна, фінансова, інформаційно-статистична, комунікаційна, матеріально-технічна підсистеми, підсистема міжнародного співробітництва) (рис. 1). Нормативно-правова підсистема є невід'ємним складовою митної системи, позаяк усі митні операції у будь-якій галузі проводяться чинно до закріплених у регулятивних документах принципах.

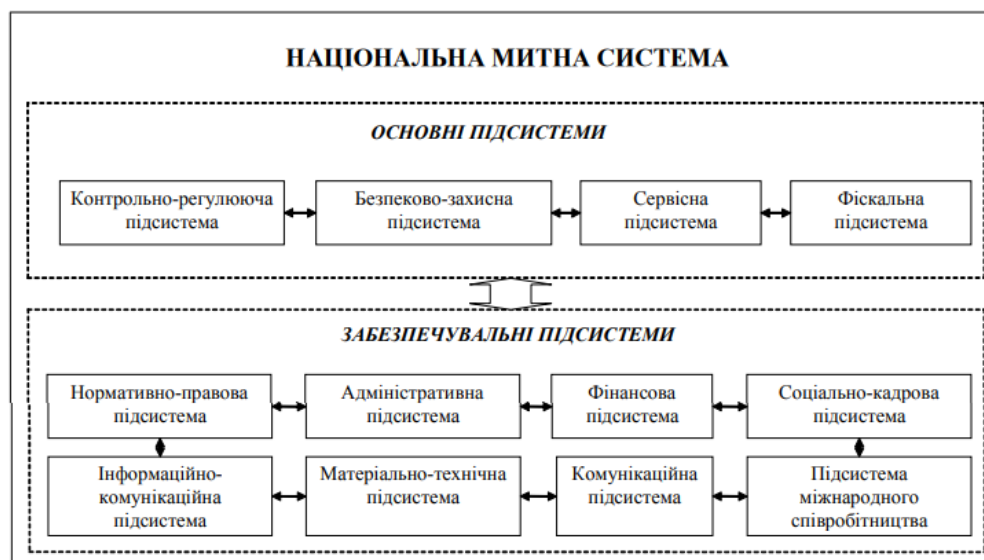
Отже, нормативно-правова підсистема практично окреслює та супроводжує роботу діяння усіх інших підсистем митної системи, що потребує постачання їхньої змістової і часової відповідності та кореляції. Ця підсистема показує нормотворчу функцію органів влади національного та міжнародного рівня та включає увесь спектр нормативно-правових документів (законів, постанов, принципів, розпоряджень, інструкцій, директив, засад, актів тощо), котрі безпосередньо чи опосередковано налагоджують митну роботу різних суб'єктів (митних органів, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, митних посередників тощо).

В умовах оперативного розвитку національного та міжнародного митного осередку нормативно-правова підсистема повинна систематично переглядатись, оновлюватись та поліпшуватись. Крім того, істотним є постачання не тільки її актуалізованості, але й налагодженості із міжнародними нормативно-правовими документами, достовірності, неупередженості, внутрішньої несуперечливості та однозначності тлумачення.

Адміністративна підсистема включає органи управління митною діяльністю на усіх ступенях, показуючи структурний зміст рівнів управління, ієрархію та централізованість керівництва, горизонтальні та вертикальні зв'язки між рівнями управління, функціональне наповнення та сферу відповідальності митних робітників. У межах даної підсистеми проводиться управління митною

діяльністю на засадах здійснення ключових функцій — планування, організування, заохочення, контролювання та регулювання.

Тобто суб'єкти адміністративної підсистеми окреслюють основні спрямування, мету та завдання розвитку національної митної системи в цілому та її окремих сфер, організовують та регулюють роботу митного персоналу, проводять контроль за реалізацією митних операцій та регулюють будь-які правопорушення у митній сфері здійсненням тощо. Результативність функціонування цієї підсистеми формує плоди реалізації митної справи в країні. Функціонування адміністративної підсистеми підпорядковується Митному кодексу України [30], Положенню "Про Державну фіскальну службу України" та іншими нормативно-правовими документами. На нині адміністративна підсистема митної системи України структурно сформована із Кабінету Міністрів України в особі Міністра фінансів, Державної фіскальної служби України, територіальних органів Державної фіскальної служби України, представлених обласними митницями, митними постами та відділами митного оформлення.

Рис. 3.1. Структурна декомпозиція національної митної системи за топологічно-змістовою ознакою

Контрольно-регулююча підсистема базується на здійсненні широкого спектру контрольних та регулюючих процедур у митній галузі з метою

постачання додержання принципів законодавства під час перевезення продукції і транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон держави. Призначення цієї підсистеми виражає одну із основних іманентних функцій митної системи країни та є одним із невіддільних постулатів державної митної справи, що віщує здійснення різних форм і видів митного контролю та налагодження зовнішньоекономічної діяльності.

При цьому, дефініцію товарів чи транспортних засобів комерційного призначення, які піддаються митному контролю, здійснюється за результатами управління загрозами у митній галузі, особливості якого налагоджуються Главою 53 Митного кодексу України [30].

Для виконання митними органами контрольної функції ст. 329 цього Кодексу [30] передбачено формування спеціальних зон митного контролю. Чинно до ст. 336 Кодексу [30] на зараз виділено такі основні форми митного контролю, як перевірка документів та даних про перевезення товарів чи транспортних засобів комерційного призначення через митний рубіж України; митний огляд; облік продукції, транспортних засобів комерційного призначення; усне опитування населення чи робітників підприємств; обстеження територій та приміщень, де розміщені підконтрольні об'єкти; контроль обліку об'єктів; документальна перевірка; націлення запитів до інших урядових органів, установ та організацій для підтвердження істинності документів. У межах митного контролю прогнозовано також митні експертизи, що постачають взяття проб (взірців) товарів та проведення операцій з вказаними пробами.

Безпеково-захисна підсистема реалізує ще одну вирішальну іманентну функцію митної системи, що торкається постачання національної безпеки та опори суспільства від шкідливих та неякісних продукцій. У межах цієї підсистеми здійснюються заходи стосовно запобігання та боротьби з контрабандою, захисту прав інтелектуальної власності на товари, що перевозяться через митний кордон країни, дефініція обсягу відповідальності за недодержання митних правил, притягнення до відповідальності

правопорушників, ведення справ про недодержання митного законодавства, тощо.

Функціонування безпеково-захисної підсистеми реалізується чинно до положень Розділу XIV "Сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон країни", Розділу XVII "Запобігання та протидія контрабанді", Розділу XVIII "Порушення митних правил та відповідальність за них", Розділу XIX "Проведення у справах про порушення митних правил" Митного кодексу України [30] та інших нормативно-правових документів. Сервісна підсистема показує комплекс митних процесів, операцій, процедур та дій, які здійснюються для постачання митного оформлення продукції чи транспортних засобів комерційного призначення, що перевозяться через митний кордон країни. Сутність цієї підсистеми показує одну із головних іманентних функцій митної системи держави, що торкається професійного надання високоякісних удосконалених митних послуг суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності з метою поліпшення та добродії втілення законної міжнародної торгівлі.

До основних митних послуг, які здійснюються митними органами підприємствам, дозволено віднести послуги стосовно акредитації та переракредитації суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності у митних органах, видання та контролю сертифікаційнодозвільної документації, моніторингу, перевірки та виправлення митних декларацій, митної вартості продукції та величин митних платежів, коду товару чинно до УКТ ЗЕД, рух товарів на складах митних органів, тощо [9]. Ключовим нормативно-правовим актом, що регламентує ознаки діяння сервісної підсистеми є Митний кодекс України у розрізі I-VIII Розділів [7].

Зважаючи на гінкі темпи трансформації науково-технічного прогресу та чинно високодинамічний розвиток митного осередку суттєво постачати перманентне поліпшення та осучаснення дії сервісної підсистеми у митній сфері з метою підняття дієвості її функціонування на засадах введення

інноваційних митних технологій та знарядь обслуговування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Фіскальна підсистема постачає управління митними платежами у виді податків та зборів, які піддаються сплаті суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, на засадах призначення ставок і тарифів таких платежів, дефініції їхніх видів та порядку стягнення, моніторингу повноти сплати, а також цільового націлення до державного бюджету або на інші цілі. Сутність цієї підсистеми здебільшого показує регулюючу функцію митних органів у плані тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та обумовлене із підняттям рівня економічної безпеки країни.

Основні засади здійснення митних платежів та інших податків у зовнішньоекономічній галузі (податку на прибуток, податку на додану вартість, акцизного податку) вказані Розділом IX Митного кодексу України [30] та Розділами IV-VI Податкового кодексу України.

Фінансова підсистема показує фінансове постачання діяльності митних органів та розвитку митної справи в країні та видає рух грошових потоків для постачання потреб національної митної системи. Зміст цієї підсистеми узалежнений із плануванням доходів і витрат митних органів, контролем за їхнім діапазоном на засадах зіставлення планових і фактичних значень, введенням зовнішніх джерел фінансування, їхнім скеруванням у найбільш пріоритетні галузі, постачання цільового вжитку фінансових ресурсів, тощо.

Фінансування потреб роботи митних органів постачається завдяки коштам державного бюджету та регламентується Законом України про державний бюджет на відповідний рік. Вирішальним розпорядником фінансових ресурсів митних органів є Державна фіскальна служба України. Втім, будь-яка державна установа повинна сформулювати кошторис надходжень та видатків, ознаки формування, затвердження та здійснення якого регулюються належною Постановою Кабінету Міністрів України.

Інформаційно-статистична підсистема віщує виконанням обліку діяльності митних органів та зовнішньоекономічної роботи у розрізі продукцій

і транспортних засобів комерційного призначення, що рухаються через митний рубіж країни, з ціллю формування упорядкованої інформаційної бази та за потреби надання відомостей іншим державним органам влади, міжнародним організаціям та митним органам іноземних країн. Значення цієї підсистеми обумовлено із запобіганням та боротьбою з нелегальним перевезенням заборонених законодавством небезпечних чи шкідливих продукцій на засадах швидкої інформаційно-комунікаційної співдії заінтересованих суб'єктів, а також формуванням інформаційного постачання розвитку міжнародних економічних зв'язків країни та зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Це дає можливість підіймати ступінь національної безпеки та захисту країни і її населення, економічного розвитку та міжнародної конкурентоспроможності країни.

Варто зауважити, що виконання митної статистики завбачено Розділом XVI Митного кодексу України [30]. Соціально-кадрова підсистема окреслює якісний і кількісний склад працівників митних органів та ступінь їх соціального забезпечення. В межах даної підсистеми здійснюється добір, прийняття на роботу, зміну за посадами, звільнення, підвищення рівня кваліфікації митних робітників, а також матеріальне і нематеріальне заохочення за результатами їхньої діяльності. Функціонування соціально-кадрової підсистеми національної митної системи проводиться чинно до принципів Закону України "Про державну службу" зважаючи на те, що робітники митних органів входять до складу державних службовців, а також Глав 79-83 Митного кодексу України [30]. А також у Законі вказано правовий статус державного службовця, умови прийняття на державну службу, виконання та припинення державної служби, оплати роботи, надання стимулів і соціальних гарантій державним службовцям, діапазон їх дисциплінарної та матеріальної відповідальності. Окрім того, Митний кодекс України [30] налагоджує засади несення служби в органах доходів і зборів, отримання професійної освіти у галузі державної митної справи, правового і соціального захисту робітників митних органів. Слід зазначити, що якість роботи соціально-кадрової підсистеми окреслює

результативність виконання усіх митних операцій в межах митної системи країни.

Комунікаційна підсистема показує механізми взаємодії та співдії митних органів з іншими суб'єктами (органами державної влади та місцевого самоврядування, суб'єктами підприємницької діяльності) задля постачання дієвого виконання митної діяльності. Умови таких взаємовідносин визначаються Главою 77 Митного кодексу України [30]. Говориться про регулювання взаємної кооперації із правоохоронними та іншими органами влади і закладами (Службою безпеки України, Національною поліцією, Державною прикордонною службою України, Національним Антикорупційним Бюро України, судовими органами та іншими установами) у плані постачання оперативного виявлення та боротьби з митними недодержаннями і контрабандою. Також, в межах даної підсистеми повинна регулюватись взаємодія із суб'єктами зовнішньоекономічної роботи у виді консультування та інформування підприємств, введення до розвитку методів діяльності митних органів, розв'язання проблем у митній галузі, поліпшення нормативно-правової бази тощо. Матеріально-технічна підсистема показує рівень матеріально-технічного постачання митних органів та ступінь розвитку митної інфраструктури. Сутність даної підсистеми постає у формуванні принагідної матеріально-технічної бази та митної інфраструктури для постачання ефективної діяльності митних органів на різних рівнях та у всіх регіонах, що вводитиме потрібне число високотехнологічних та простих засобів митного контролю, комп'ютерної техніки, оперативного транспорту, пунктів пропуску належного стану, спільних митних постів.

Особливості даної кооперації окреслені Главою 78 Митного кодексу України [30]. Призначення вказаної підсистеми обумовлено із налагодженням результативної та взаємовигідної співпраці із міжнародними організаціями та митними органами закордонних держав задля перейняття оптимального митного досвіду, отримання конкретних фахових рекомендацій та введення фінансових ресурсів для осучаснення національної митної системи,

формування митної інфраструктури, а також показу державних митних інтересів на міжнародному рівні.

3.3. Механізм вдосконалення митної системи України в умовах діджиталізації митних процедур

Сьогодні система державного управління в Україні не відгукується потребам держави у здійсненні комплексних реформ у різних галузях державної політики та її європейському вибору, а також європейським принципам належного управління країною. Україна посідає низькі позиції у світових рейтингах конкурентоспроможності, обумовлених із державним управлінням. Не беручи до уваги певний прогрес, оскільки, якщо чинно до індикаторів Індексу світової конкурентоспроможності Світового економічного форуму за 2015 р. Україна зайняла 130 місце (серед 144 держав) в категорії «ефективність уряду», 103 місце в категорії «прозорість формування державної політики» та 115 місце в категорії «тягар державного регулювання», то у 2018 р. за індикатором «ефективність уряду» Україна вже 110-а із 140 держав, наша країна все ще знаходиться серед держав, що мають незначні та закриті від суспільства державні інституції. Істотне значення для розв'язання питання відкритості та підняття результативності роботи органів державної влади має введення механізмів електронного врядування. В Україні даному векторі зосереджується значна увага та вже були певні схвальні результати, оскільки, відповідно до дослідження ООН United Nations E-government Survey 2016 стосовно розвитку електронного урядування (E-Government Development Index), Україна зайняла 62 місце серед 193 держав світу. Втім у 2018 р. рейтинг України зменшився до 82 місця з найнижчими індикаторами в Європі. Це говорить про істотне відставання України від світових темпів розвитку електронного урядування та потребу поліпшення державної політики у цій галузі.

Задля розв'язання проблем покращення роботи державних інституцій у державі розроблено необхідне нормативно-правове забезпечення, а точніше

затверджені «Стратегія реформування державного управління України на 2016–2020 роки» та «Концепція розвитку електронного урядування в Україні», що мають планомірно значно осучаснити роботу органів державної влади та місцевого самоврядування. Втім темпи здійснення цих засадничих документів не дають Україні можливості поліпшити свої позиції в міжнародних рейтингах і навіть удержувати швидше зайняті позиції.

Отож, заявлені Президентом України й Урядом перспективи про перехід на систему державного управління до рівня «країна у смартфоні» є дволі амбітними і потребують значних змін у самій концепції Е-урядування в спрямуванні поглиблення його діджиталізації.

Науковий аналіз потенційних перспектив здійснення цих планів за одним із основних векторів роботи державного управління – митна справа, дасть змогу окреслити головні проблемні місця і перспективні напрями введення цифрових технологій у ході виконання митних процедур. Позаяк інтеграція України до світового економічного й інформаційного простору віщує розроблення чітко вказаної і зваженої державної зовнішньоекономічної політики, яка вимагає принципово сучасних підходів до поліпшення механізму митного налагодження зовнішньої торгівлі. Побудова модерної митниці, яка використовує інноваційні методи та технології, весь час оновлюється та поліпшується, – процес, над яким зараз дієво працюють в уряді в рамках виконання Стратегічного плану розвитку ДМС України на 2015–2018 рр. та Стратегічних ініціатив розвитку ДМС до 2020 р.

Після реформування ДМС одним з вирішальних завдань для новоствореної Державної митної служби України зостається поглиблення цифровізації митних процедур. Отож зараз витримується курс на граничну автоматизацію процесів митного контролю та митного оформлення. Задля здійснення цих завдань проведено ряд заходів (приміром, ДМС презентували громадськості «Смарт-митницю»), які вже схвально оцінені суб'єктами ЗЕД. Сьогодні концепція розвитку проєкту «Смарт-митниця» сполучає в собі всі інноваційні процеси, які вже діють на митницях та які ще планується вводити.

Ця концепція віщує також безперервне інноваційне поліпшення процедур митного оформлення та митного контролю і є відкритою для введення пропозицій стосовно її удосконалення. Зважаючи на те, що для осіб, що перетинають митний рубіж, ще не використовуються перспективи електронного декларування продукції та предметів, що рухаються ними через кордон, варто вирішити цю проблему.

Дефініція стратегічного курсу розвитку країни передбачає факт стратегій розвитку за всіма векторами державно-управлінського діяння на соціально-економічні процеси в державі. Беручи до уваги стратегічний курс України на поєднання з Європейським Союзом (далі – ЄС), постачання інтеграції України в європейський політичний, економічний і правовий простір, поліпшення механізму кооперації України з міжнародною спільнотою та на постачання здійснення Угоди про партнерство та співробітництво, підписаної між Україною і ЄС, а також із ціллю постачання доступу товарів, що вивозяться з України, до зовнішніх ринків, забезпечення сталого та прогнозованого розвитку економіки України, введення іноземних інвестицій, запровадження режиму максимального сприяння у галузі зовнішньої торгівлі з державами-членами СОТ Державною фіскальною службою України було проведено ряд заходів та розроблено «Стратегічні ініціативи розвитку ДМС до 2020 р.» (далі – Стратегія).

Розроблена стратегія опиралась на основних положеннях роботи ДМС – адмініструванні податків, зборів, митних платежів та єдиного соціального внеску, наданні якісних послуг платникам та добродії міжнародній торгівлі та підприємницькій роботі. Ця стратегія окреслювала 9 стратегічних векторів, за якими ДМС функціонуватиме впродовж найближчих років:

- 1) розвиток ІТ та інфраструктури;
- 2) розвиток онлайн-сервісів;
- 3) введення спеціалізованих програмних продуктів (мобільних додатків) для доступу до онлайн-сервісів митної служби;
- 4) успішне адміністрування податків, зборів та митних платежів;

5) постачання добровільної сплати податків;

6) розвиток митниці та прикордонної кооперації на базі інтегрованого управління митницею, прискорення виконання митних формальностей, входження України у спільний європейський транзитний простір та налагодження транзитних процедур, удосконалення системи управління загрозами та націленого контролю, розбудова правоохоронної функції в митному векторі;

7) поліпшення терміну випуску продукції із застосуванням інструменту ВМО (TimeReleaseStudy), проведено подальший розвиток електронної системи обміну даними за принципом «єдиного вікна», введення інституту уповноваженого економічного оператора, входження до Нової комп'ютеризованої системи (NCTS), розвиток системи управління загрозами у галузі митного контролю, формування підрозділів митної варті тощо;

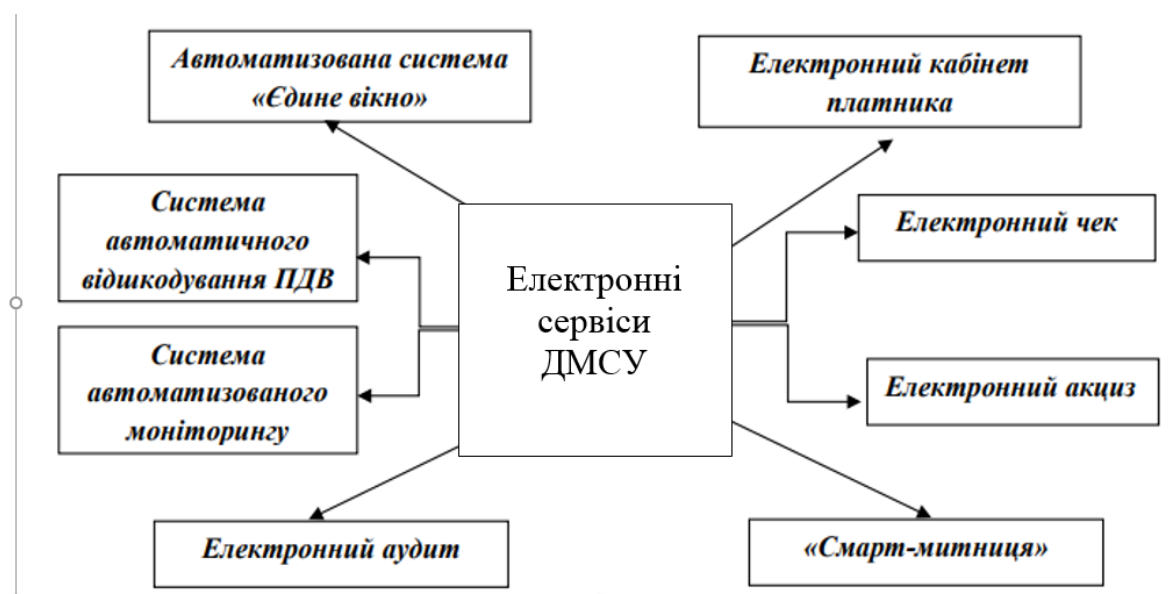
8) розвиток персоналу. введення системи заохочення та оцінки продуктивності працівників;

9) посилення превентивної роботи для недопущення порушень доброчесності на базі формування автоматизованої інформаційно-аналітичної основи з аналізу корупційних загроз, продукування стандартів поведінки для посад із високим корупційним ризиком. В процесі першого Київського податкового форуму, здійсненого за ініціативи ГУ ДФС у м. Києві у 2018 р., представники влади, бізнесу та громадськості показали своє сприймання щодо розвитку податкових органів, істотних змін, яких від податківців вимагає сьогодення, та векторів удосконалення діяльності служби.

Одним з вирішальних завдань для фіскальної служби всі члени форуму однозначно вказали на подальшу електронізацію послуг [16]. Отож, фіскальною службою було взято маршрут на граничну автоматизацію податкової системи та митних процедур з тим, щоб митна служба стала модерною й принагідною і для платників податків на базі введення електронних сервісів, і для робітників завдяки автоматизації дій всередині [12]. Це дасть змогу здобути полегшення податкових та митних процедур, спрощення ведення бізнесу в Україні підняття

рейтингів, формування оптимального інвестиційного клімату та введення інвестицій. Для виконання цих завдань проведено ряд заходів, які вже схвально оцінені бізнесом.

А також, ДМС співдіє з відомствами в частині введення інформаційної взаємодії для надання перспективи бізнесу та громадянам послуговуватись електронними сервісами не тільки органів ДМС, а й інших відомств. За підсумками 5-го звіту гранично впливового рейтингу Open Data Barometer Україна увійшла до топ-20 держав світу за рівнем розвитку відкритих відомостей, а ДМС України є одним із лідерів серед відомств за відкритістю інформації, оскільки службою забезпечено 100% оприлюднення відомостей на Порталі відкритих даних, оновлюються 55% наборів даних [15]. Число сервісів, які введені ДМС для платників податків, юзперервно дужчає чинно до вимог бізнесу. Так, сьогодні у ДМС здійснюються такі основні електронні сервіси (рис. 3.2). Сьогодні з вжитком механізму «Єдиного вікна» здійснюється 90% офіційних видів контролю. Також в ДМСУ працюють над формуванням на базі автоматизованого програмного інформаційного комплексу «Інспектор-6» єдиного державного інформаційного веб-порталу «Єдине вікно міжнародної торгівлі», що передбачено діючим законодавством [17; 18], якому немає аналогів в Україні.

Рис. 3.2. Структура електронних сервісів Державної митної служби України («Нової митниці») щодо автоматизації митних процедур

Цей веб-портал постачить надходження дозвільних документів в електронному форматі від державних органів до працівників митниць, що проводять митний контроль та митне оформлення. Отож, для суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності скасовується потреба подання митниці паперових візців дозвільних документів. Електронний кабінет платника – це масимально популярний сервіс серед платників у світі. Відкритою частиною Електронного кабінету послуговуються понад 9 млн користувачів із 80 держав світу [15].

Цей сервіс постачає онлайн-взаємодію платників із контролюючими органами, дає можливість, не відвідуючи центрів обслуговування платників, формувати та надсилати електронні документи, одержувати в режимі реального часу цілодобовий доступ до відомостей з реєстрів та електронних систем без формування та направлення окремих запитів, що суттєво економить час платникам та змешує до мінімуму контакти з контролюючими органами.

Окрім сервісів, які постачають платникам можливість втілювати свої права та обов'язки, весь час вводять аналітичні сервіси. А саме: автозаповнення декларації з податку на додану вартість, показ повних відомостей стосовно податкової накладної зі зважанням на всі зареєстровані до неї розрахунки-коригування тощо. Система автоматичного повернення ПДВ стала однією з бажаних і завдяки їй сьогодні майже відсутні скарги на несвоєчасне відшкодування ПДВ. Все проводиться оперативно, а стан своєї заявки бізнес може відслідковувати в режимі реального часу. Саме з ціллю поліпшення адміністрування ПДВ було введено систему автоматизованого контролю відповідності податкових накладних, розрахунків коригування критеріям оцінки рівня ризиків, достатніх для скасування реєстрації таких податкових накладних, розрахунків коригування в ЄРПН(СМКОР), яка з 1 липня 2017 р. діє в повноцінному режимі та скасовує реєстрацію ризикових податкових накладних, що, своєю чергою, не дає можливості махінаторам продукувати фіктивний податковий кредит і подавати неправомірні заявки на відшкодування ПДВ.

Електронний чек у ДМС введено в тестовому режимі, з даною метою сформовано систему E-Receipt, в базі розробки якої покладено засаду неухильної онлайн-реєстрації чеків на сервері ДМС. Функціонал системи віщує перспективу вжитку суб'єктами господарювання як пристроїв, що реалізують реєстрацію розрахункових операцій, смартфони, планшети, персональні комп'ютери. В процесі тестування суб'єкти господарювання через конфіденційну частину Електронного кабінету в режимі онлайн здатні зареєструвати тестові каси, застосовуючи безплатне клієнтське програмне постачання, виконати її онлайн-фіскалізацію, створити та фіскалізувати електронний чек, додавши штрих-код продукції, та передати чек покупцеві у форматі QR-коду, що налічує всю інформацію про виконану розрахункову операцію. Сьогодні участь у тестуванні системи приймають 120 суб'єктів господарювання [13].

Електронний акциз (Е-Акциз) – це новий сервіс, над яким оперативно працюють у ДМС, дасть можливість істотно якісніше моніторити підакцизний товар (спирт, алкогольні та тютюнові вироби), зробить неможливим їх тіньовий обіг та формуватиме чесні конкурентні умови для всіх учасників ринку [13; 16].

Введення автоматизованої системи контролю за обігом підакцизних товарів проводиться в кілька стадій. На першому етапі заплановано ввести електронний документообіг у ході виготовлення та обліку марок акцизного податку. На наступних стадіях будуть розв'язуватись питання чергового поліпшення процесу обліку марок акцизного податку та обігу підакцизних товарів за сприянням QR-кодів та електронних чеків. Електронний аудит (Е-Аудит) в Україні дасть можливість виявляти більшу частину загроз ще до перевірки. Крім того, буде суттєво прискорена та полегшена процедура аналізу відомостей бухгалтерського обліку платників. Одержання первинних документів у паперовому форматі буде потрібним тільки по відібраних ризиках із ціллю перевірки махінацій.

«Смарт-митниця» передбачає побудову митниці, яка використовує усі інноваційні методи та технології, безперервно оновлюється та поліпшується, –

процес, над яким сьогодні активно діють у ДФС у рамках здійснення Стратегічних ініціатив розвитку служби до 2020 р. [7].

«Смарт-митниця» сполучає в собі всі інноваційні процеси, які вже працюють на митницях та які ще планується ввести. Це процес безперервного інноваційного поліпшення процедур митного оформлення та митного контролю. В базу концепції нової митниці зіставлені вжиток інноваційних технологій, що трансформує митне адміністрування на швидкий і високотехнологічний процес. «Смарт-митниця» застосовуватиме інтелектуальну систему загроз, єдиний портал надання дозвільних відомостей, електронне декларування, проводитиме управління та моніторинг над всіма ланцюгами поставок, постмитний контроль та постаудит, використовуватиме високотехнологічні технічні засоби митного контролю.

Вжиток високотехнологічних технічних засобів митного контролю віщуватиме відеоспостереження та відеоконтроль, зчитування номерних знаків, ваговий контроль та використання скануючих систем. Суттєвою новацією буде вжиток електронного талона в пунктах пропуску через державний рубіж. У талон будуть вводиться дані про номер та дату операції, номер транспортного засобу. Дані відомості перевірятимуться адміністрацією Держприкордонслужби, яка зчитуватиме вхідну інформацію з E-ticket у власну інформаційну систему, проводитиме розгляд ризиків, вноситиме мінімально потрібні дані для ДМСУ, проставлятиме відмітку «перевірено» та передаватиме для перевірки в ДМС.

Тенденцію налагодження діяльності митників зумовлюють, передусім, зміни характеру співдіяння митних органів фіскальної служби України з пасажирами та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. За даними Всесвітньої митної організації, представники торгівлі та мандрівники будуть значно наполегливіше потребувати мінімального втручання в особисті справи, вищого професіоналізму в діяльності митних органів, оперативного, ґрунтового і якісного обслуговування, справедливості та непідкупності персоналу. Чинно до оновленої Міжнародної конвенції про спрощення та

гармонізацію митних процедур і з ціллю наближення митних процедур до міжнародних норм передбачається пизначенням митними органом фіскальної служби України за погодженням із Державною митною службою України в пунктах пропуску через митний рубіж України режиму здійснення полегшеного митного контролю предметів, що перевозяться особами [14].

Тобто планомірно втілюються в життя перспективні форми діяльності та технологічні схеми, що дають можливість лібералізувати та пришвидшити процес митного контролю та оформлення продукції, зробити його більш дієвим.

Зазвичай, для відповідного пункту пропуску формується технологічна схема здійснення митного контролю ручної поклажі та багажу осіб із вжитком двоканальної системи митного контролю. Двоканальна система митного контролю використовується в процесі в'їзду громадян на митний простір України, так і під час виїзду за її кордони з відповідним облаштуванням «зеленого» та «червоного» коридорів. Нормативно-правовою засадою для вжитку режиму полегшеного митного контролю є ратифіковані в Україні міжнародні законодавчі акти, Митний кодекс України [30], а також окремі відомчі нормативні документи [40-42].

Зважаючи на розвиток новітніх технологій декларування продукції, що перевозиться через митний рубіж України громадянами для особистих, сімейних та інших знадоб, не обумовлених із веденням підприємницької діяльності, в процесі виконання митного оформлення товарів, що перевозяться ними через митний кордон України в ручній поклажі, супроводжуваному й несупроводжуваному багажі в порядку, передбаченому для осіб, пропонуємо проводити за сприянням технологій «Смарт-митниця-громадяни».

З даною ціллю відділу інформаційних технологій варто сформувати електронний взірець митної декларації для письмового декларування продукції, форма якої є на офіційному сайті ДМС України та постачити спромогу її електронного заповнення. Далі громадянин через застосунок Play Market може встановити на мобільний пристрій даний програмний продукт, що в інтернет-

режимі прив'язаний до сайту Державної митної служби України та увійти до якого можна через опцію (application) «Державна митна служба України»

Після входу на сайт ДМСУ особа робить наступні дії:

– крок 1 – входить у Меню (1) та відкриває застосунок «Митна декларація» (2);

– крок 2 – активізує поле «В'їзд» або ж «Виїзд» та по чергово заповнює активні поля розділу «Відомості про особу» (2);

– крок 3 – записує активні поля розділу «Відомості про товари» (3), за знадоби звертається до принципів МКУ чи інших нормативних актів (4);

– крок 4 – завершення декларування.

У випадку появи певних питань чи складнощів у заповненні декларації особа або ж ознайомлюється з діючим законодавством, або ж в онлайн-режимі звертається за допомогою, для чого відкриває чинні опції меню.

Зважаючи на те, що митний рубіж України перетинають громадяни різних держав, модуль «Смарт-митниця-громадяни» варто розробити різними мовами, зступаючи з української, російської та англійської, та зробити відкритим для безплатного одержання мобільними засобами зв'язку осіб. До того ж це є вагомим кроком для постачання доступу закордонних громадян, які перетинають митний рубіж України, до українського митного законодавства, що має певні розбіжності із законодавством ЄС та держав Європи та світу.

Висновок до розділу 3

На нашу думку вільний доступ суб'єктів ЗЕД та осіб, що перетинають митний рубіж України щодо заповнення попередньої митної декларації для громадян дасть змогу:

1) суттєво збільшити правову грамотність громадян України та закордонних громадян, що відвідують нашу державу, та скоротить число порушень митних правил;

2) пришвидшити процедури митного контролю та митного оформлення декларування продукції та інших матеріальних цінностей, що перевозяться особами через митний рубіж;

3) поліпшити імідж української митниці як такої, що застосовує у своїй роботі інноваційні технології та продукує передумови для боротьби з корупцією в митній справі.

ВИСНОВКИ

Модерний етап функціонування національної митної системи показує факт суттєвих проблем за різними її галузях. Не беручи до уваги численні намагання удосконалити діяльність митних органів представниками різних рівнів, втім бажаного результату не вдалось здобути.

Втім, дослідження основних аспекти розвитку митної система України дало можливість зробити наступні висновки:

1. Діюча організаційна структура управління, що показує об'єднання митної і податкової сфер у Державній фіскальній службі України, є нединамічною, недостатньо адекватною та функціонально диверсифікованою, позначається браком стрижневої міцної управлінської вертикалі, принагідного рівня централізації управління, системної ієрархії рівнів керівництва, принагідних вертикальних і горизонтальних зв'язків між рівнями управління, виразної керованості та конкретної відповідальності, оптимального функціонального навантаження, прозорості та об'єктивності при ухваленні рішень у митній галузі.

2. Митна система України спроможна і зобов'язана як забезпечувати здійснення поточних завдань країни, так і скеровувати свою діяльність на ліквідацію бюрократичних перепон, скорочення числа невиправданих адміністративних перешкод та добродіяти міжнародній торгівлі.

3. Лібералізація міжнародної торгівлі є тією засадою, на основі якої тільки і вірогідно вирішити наявні проблеми, бо парадигма лібералізму побудована на порозумінні та звершенні консенсусу. Отож зміст митної політики має зступати з концепції, у якій головне місце посідає імператив спільного урахування зацікавлень всіх суб'єктів міжнародної торгівлі.

4. Задля розв'язання проблем покращення роботи державних інституцій у державі розроблено необхідне нормативно-правове забезпечення, а точніше затвержені «Стратегія реформування державного управління України на 2016–2020 роки» та «Концепція розвитку електронного урядування в

Україні», що мають планомірно значно осучаснити роботу органів державної влади та місцевого самоврядування.

5. Одним з вирішальних завдань для фіскальної служби всі члени форуму однозначно вказали на подальшу електронізацію послуг. Отож, фіскальною службою було взято маршрут на граничну автоматизацію податкової системи та митних процедур з тим, щоб митна служба стала модерною й принагідною і для платників податків на базі введення електронних сервісів, і для робітників завдяки автоматизації дій всередині. Це дасть змогу здобути полегшення податкових та митних процедур, спрощення ведення бізнесу в Україні підняття рейтингів, формування оптимального інвестиційного клімату та введення інвестицій. Для виконання цих завдань проведено ряд заходів, які вже схвально оцінені бізнесом.

Таким чином, пропонується зосередитися на здійсненні реформ митної системи України, які сприятимуть розвитку національної економіки, підвищать конкурентоспроможність вітчизняних виробників, дозволять залучити значні обсяги іноземних інвестицій тощо. При цьому обов'язковою передумовою таких масштабних перетворень повинне стати широке наукове та експертне обговорення різноманітних аспектів діяльності реформованої митної системи України та вироблення фахівцями єдиного підходу до питань реформування в митній сфері.

